

MİTHAT CEMAL KUNTAY'IN *ÜÇ İSTANBUL* ROMANINDA TİPLERİN VE DÖNEMLERİN AYNASI EŞYA

Nezahat ÖZCAN*

Özet

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* (1938) romanı, İstanbul'un II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Mütareke yıllarını esas alarak bu dönemlerdeki bozulmayı, insan ve onun en önemli tanımlayıcısı olan eşya üzerinden anlatır. *Üç İstanbul* romanında geniş şahıs kadrosu kadar önemli bir eşya çeşitliliği ve eşya kimliği vardır. Yazımızda bu çeşitlilik ve eşya insan bütünleşmesinin romandaki işlevi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Eşya, Kıyafet, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Mütareke.

THE GOODS BEING REFLECTION OF THE CHARACTERS AND PERIODS AT THE *ÜÇ İSTANBUL* THAT WAS WRITTEN BY MİTHAT CEMAL KUNTAY

Abstract

The novel of *Üç İstanbul* (1938) written by Mithat Cemal Kuntay tells us the deterioration at the years of II. Abdülhamit, Second Constitutionalist Period and Armistice taking as the base and giving special emphasis on the persons and the goods that the most important identifier's of the person. *Üç İstanbul* has a wider staff as well as an individual staff. In this article, it will be given emphasis on the function of these goods following their description.

Keywords: Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Goods, appearance, II. Abdülhamit, Second Constitutionalist Period, Armistice.

Osmanlı Devleti'nin payitahtı İstanbul, coğrafi ve siyasi öneminin yanı sıra sanata konu olmak bakımından da gözde bir şehir olmuştur. Osmanlı devletinin dağılma sürecinden sonra da sanatkarlar, eserlerinde İstanbul'u işlemişlerdir. Mithat Cemal Kuntay (1885-1956) da *Üç İstanbul* romanında İstanbul'u merkez olarak alır. *Üç İstanbul* (1938), şair ve yazar Kuntay'ın tek romanıdır. Adında da geçtiği üzere roman, şehrin üç dönemini ele alır. Bu dönemler; II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Mütareke yıllarıdır. Romanda insan, zaman ve mekân ve eşya arasında önemli bir bağ söz konusudur.

Eşya kelimesinin tanımlarından biri şöyledir: "Eşya, dışımızda var olan, önümüze ve / veya karşımıza konmuş yerleştirilmiş, göze görünen, duyuları etkileyen, algı alanımızı zorlayan, özneye karşı duran şey anlamını taşır" (Bilgin, 1991, s. 13). Erol Göka, bir topluluktaki davranış kalıplarını yedi maddeye dayandırarak inceler. Bu maddelerden biri, paraya ve eşyaya karşı olan

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nozcan@gazi.edu.tr

tutumdur.¹ Göka'nın vurguladığı gibi evren ile münasebetimizi belirleyen biraz da eşyadır. Eşyanın hayatlarındaki yeri; maliklerinin de sosyal, ekonomik, manevi konumlarını belirler.

Gelenekli hayatın sürdürüldüğü Osmanlı toplumunda merkez ile taşrada farklılıklar bulunmakla beraber eşya, ihtiyaca binaen satın alınıyordu. Önceliklerin bulunduğu yerlerde eşyaya, ancak temel ihtiyaçları karşıladığı oranda ehemmiyet veriliyordu. En zaruri ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde insanlar, eşyayı kendi imkânları doğrultusunda ya üretiyor ya değiş - tokuş usulüyle veya parayla satın alıyorlardı.

Dinî, tasavvufî anlayışta eşya, hakir görülmüştür. Eşya, insanı dünyaya bağlayan “masiva” içindedir. “Bir lokma, bir hırka” ifadesi, maddi olana yüz çeviren bir hayat anlayışının da ifadesidir. Gezgin, dilenci, göçebe, hippî gibi farklı yaşam tarzlarını benimseyenlerde de eşyaya sahip olma noktasında farklılıklar vardır (Bilgin, 1991, s. 13). Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş,² kırsaldan şehre göç, teknolojik gelişmeler, eğitilmiş nüfusun artması, iş kollarının çeşitlenmesi, kadının iş hayatına atılması, süreli yayın neşriyatları, sinema – radyo - televizyonun hayatta etkili bir yer edinmesi, azınlıklar ile etkileşim, yurt dışı seyahatleri ile ülkeye yurt dışından gelen yabancılar, “İhtiyaçlar sınırsızdır.” düsturu ve internet etkisi ile modern insan, eşyaya sahip olma baskısı altındadır.

Siyasi hayattaki değişiklikler insanları yakından etkiler. *Üç İstanbul*, önce yükselen sonra düşen; düşkünken yükselen ardından tekrar düşen roman kahramanlarının macerasıdır. Bu macerada eşya da merkezî konumdadır. Romanın önemli bir özelliği, siyasi dönemler üzerine kurulmuş olmasına rağmen yazarın ana omurgayı insan ve eşya üzerinden vermesidir. Roman tahlilleri yapılırken genel olarak eşya, kıyafet ve aksesuar gibi tamamlayıcı unsurlar, mekâna bağlı olarak ele alınır. Ancak romanda eşya kahramanlarla da çok yakından ilgilidir.

Romanda eşya dekoratif bir unsur olmanın ötesinde bir mahiyet sergiler. Anlatıcı, roman şahıslarını sahip oldukları eşyalarla tanımlar. Mevkii yükselen roman kahramanlarının çevrelerini donattıkları pahalı eşyaların sayısı da artar; kahramanlar iktidar değişikliği ile birlikte mevkilerini de kaybedince eşyalarından ayrılmak durumunda kalır. Kuntay, romanında Osmanlı Devleti'nin dağılıp sürecini, Avukat Adnan'ı merkeze yerleştirerek yansıtır.

¹ Diğer maddeler şunlardır: Evrenle ve hayatla ilişki, mekânla ilişki, sözlü veya yazılı kültüre verdiği önem, silaha verdiği önem, diğer topluluklarla ilişkisi, kadın - erkek ilişkileri.

² Orhan Pamuk, sanayi devriminin getirdiği zenginlik ile evlerin eşya ile dolması arasındaki bağa dikkat çeker (2011, s. 83).

Peyami Safa, “Türk nesrinin harikalarıyla dolup taşan” roman olarak tanımladığı *Üç İstanbul*'un Türk romancılığındaki yerini şöyle tespit eder: “Hiçbir romanda İstanbul, üç cephesiyle, insanları ve bilhassa eşyasıyla, taze hatıraları hâlâ bütün bir neslin içinde tüten halis İstanbul olarak bu kadar canlı ve gerçek değildir.” (Ayvazoğlu, 2006, s. 21).

Kuntay'ın eşi Naile Hanım, II. Abdülhamit Dönemi'nin Hicaz Valisi Ahmet Ratip Paşa'nın torunlarından. Naile H., babası Nuh Bey'in Cağaloğlu'ndaki görkemli konağında büyür (Göktürk, 1987, s. 14). Bu konağın eşyası; girip çıktığı Payitaht İstanbul'undaki diğer varlıklı ailelerin konak ve yalıları; Kuntay'ın zaman içinde edindiği eşyadan³ kaynaklanan zevk ve izlenimler de üç siyasi dönemde eşyaya sahip olan; elinden çıkarmak zorunda kalan ya da hiç elde edemeyen insan tipleri aracılığıyla romanda sergilenir. Roman insan gerçekliğini de toplum gerçekliğini de başarıyla yansıtır (Naci, 2007, s. 35).

İyi konuşan, kalemi güçlü *Yıkılan Vatan* adlı taslak romanında bunu üslupkâr bir şekilde gösteren Avukat Adnan, romanın başkahramanıdır. Adnan'ın ders verdiği varlıklı aile kızları ile onların yakın çevreleri; Adnan'ın iş, siyaset ve sosyal hayat münasebetleri dolayısıyla tanıtılan asli ve tali roman kahramanları ile romanın şahıs kadrosu hayli geniştir.⁴

Romanında anlattığı devirlere ve tiplere şahitlik etmiş olması, Kuntay'ın avantajıdır: “Ben bir muâşeret romanı yazıyorum. Çünkü İstanbul'u ilk softasından son levantenine kadar tanırım. Beyoğlu'ndaki konsolos medeniyetini, Fatih'teki kurunuvustayı (Ortaçağ) yakından bilirim.” (Göktürk, 1987, s. 46).⁵

Kuntay'ın amacı; İstanbul'un üç devrini insan, mekân ve eşya üzerinden roman formunda vermektir: “Ben üç devri ev ve insan örnekleriyle göstermek istedim. İnsanlar evleriyle karmakarışık dururlarsa bir devri çok güzel ifade ederler. İstanbul'da on - onbeş tane prototip ev tanırım. Avrupalı olmak isteyen gülünç ev; Avrupalı olan milliyetsiz ev; kütüphanesiz ağır ev, vs...” (Göktürk, 1987, s. 46).

Romanda eşyalar, mekâna bağlı olarak takdim edilir. Romanın mimari unsurları, bu noktada karşımıza çıkar.

³ H. F. Ozansoy, Kuntay'ın salonunda çok değerli eşya bulunduğundan söz eder. Ancak bunlar bir sergide gibidir (1967, s. 224).

⁴ Fethi Naci, romanda kırk kadar şahsın öne çıktığını söyler (2007, s. 32).

⁵ Ozansoy, romanın itinalı notlarını büyük bir kutuda yazarın evinde yazılma aşamasında görür: “–Bunlar, dedi, romanın hazırlık notları. Şunlar da kahramanların karakterleri ve çeşitli olayları notlandı, şunlarda da üç devrin levhaları ve hususiyetleri. Yavaş yavaş, günlerce düşünerek, hatırladıklarımı kendi kartonlarına geçiriyorum.” (1967, s. 225).

Mimari: Romanda özellikle dört mekân öne çıkar:

Hidayet'in Yalısı: Hidayet'in dedesi Kazasker'in Cağaloğlu'ndaki yalısını ve burada sürdürülen hayatı anlatmak, yalının muhteşem günlerine tanıklık etmiş Ratip'in en büyük zevklerinden, en önemli sohbet malzemelerindedir. Anlatıcı, bu yalının Ratip'in hayatını ne kadar doldurduğunu şu cümle ile verir: “Bu yalı onun hayatını yapan dört şeyden biriydi: Mahalle mektebine başlaması, sünnet olması, evlenmesi, bir de bu yalı.” (s. 67). Hidayet'in konağı Palais-Royal,⁶ kendisi de Dukes d'Orléans'dır.⁷ (s. 73). Hidayet, etrafı dalkavuklarıyla çevrili, saygınlığı olmayan ancak II. Abdülhamit Devri'nin ricalindedir. Hidayet'in konağı, inkıraz devrinin göstergesidir. Üslupsuz antika eşya ile dolu konağı alay konusudur: “Ampir koltuğun karşısında 13'üncü Louis masa... Rönesans sandığın altında zillussultan seccadesi... Konağını müze sanıyor; müze değil mağaza!” (s. 78). Mağaza, eşyanın teşhir edildiği yerdir. Her türlü zevke hitap eden eşya burada mevcuttur. Konak, gelişigüzel doldurulmuş eşyasından dolayı, “karnaval kadar boya ve tarih gibi gürültü” doludur (s. 80).

Hidayet'in, garip tasarrufları vardır; İsa'nın resmini söktüğü bir ikona, kendi yağlıboya resmini asar.

Hidayet'in konağının davetlileri, iftara kadar Louis - Quinze salonda ağırlanır. Ev sahibi bayramlarda da burada el etek öptürür. Konaktan ayrılmayan Süleyman'ın misafirlere antika eşyaları tanıtmak gibi bir görevi de vardır.

Hidayet'in konağında koltuk sahibi olmak, ev sahibinin misafirine lütfudur. Konağının müdavimlerinden Adnan'ın ucuz terzilerden giyinmesi, Hidayet'i rahatsız eder. Hidayet'in antika koltukları iğreti durur ve nizamdan uzaktır. Hidayet'in konağında bir de Şark odası vardır. Adnan, konağın sadece bu odasını sever. Sedirde Üsküdar çatması, yerde Gördes seccadesi, tavanda Selçuk oymaları, odayı ısıtan Süleymaniye mangalı, sedef rahle... Bütün bu eşyayı, Acem kandili aydınlatır.

Hidayet'in uşakları eldiven takar, frak giyer, kolalı gömlekleri vardır. Uşağın sağ eli ile servis yapması Hidayet'i sinirlendirir. Hidayet uşakları, parkeye döşeli bir zile basarak çağırır. Sırmalı kitaplar, tunç koltuklar, tek gözlüklü adamlar, yemek listeleri, sahte, boyadan ibaret bir Avrupa vardır (s. 143). Adnan, konaktan hoşlanmaz ve gelmemek üzere birkaç defa kendine söz verir, ikbal peşindedir, sözünde duramaz.

⁶ Palais Cardinal: XVII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen saray.

⁷ XIV. Yüzyıl'dan itibaren Fransa'da kralın kardeşleri arasında en büyüğün sıfatı.

Adnan'ın Aksaray'daki Mütevazı Evi: Adnan *Yıkılan Vatan* adlı siyasi romanını bu evde yazmaya başlar. Veremli annesi, uzun bir süre burada ölümü bekler. Küçük evin avlusu, topraktır. Annenin öksürüğü, evi doldurur. Bu sesler, romanın leit motifidir. Kireç duvarları, evin tek süsü olan yüklüğün çiçekli kapısı, ses çıkaran merdivenler, toprak avlu, hemen sokağa açılan dış kapı, ince perdeler... Bunları sık sık ders verdiği varlıklı hanımların (Süheyla, Belkıs) yanında Adnan hınçla hatırlar.

Erkânıharp Müşiri Kerim Paşa'nın Rumeli Kıyısındaki Mermer Yalısı: Yalı, Avrupalı tarzda döşelidir. Adnan, Paşa'nın 24 yaşındaki evli kızı Belkıs'a ders vermek üzere konağa girdiğinde şaşırır, Hidayet'in konağında olduğu gibi salon yaldızlı değildir, parlamaz. Salonun büyük pencerelerinde koyu kırmızı Cenevre kadifesi perdeler, Hollandalı ressamların tabloları vardır. Tabloların koyu renkleri, odayı doldurur. "Ayağa kalkan eşyadan salona ağır bir azamet çöküyordu." (s. 151). Odalar, Boğaz manzaralıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok zor zamanlar geçirdiği bir dönemde Erkânıharp Müşiri'nin Mermer yalısı, Adnan'a refaha boğulmuş görünür: "Bu yalıdaki refah, memleketi vuran hançerdi." (s. 200). Mermerli Yalı'dan Paris'e, Londra'ya kıyafet ve ayakkabı siparişi verilir. Bunlar sahiplerine kısa süreli heyecanlar yaşatır. Mermer yalıdaki Velurdöjen kaplı⁸ paravandan, değerli Polonya kuşağının ipekleri sarkar. Yuvarlak camlı uzun bir büfe vardır. Mermer yalıda telgraf tepside getirilir, altın kurşun kalemden söz edilir.

Belkıs'ın babası sürgüne gönderilince annesi ile yalnız kalır: "Eskiden altından çarklarıyla paranın şimşekleri içinde parlayan yalı şimdi zembereği sökülmüş saat gibiydi." (s. 371). Yalıya icra gelir. Görevlilerin yanında müşirin Londra'daki kuyumcusu, Basra'da inci işi yapan, Hint'te fildişi ticareti ile ilgilenen adamlar vardır. Adamlara müşir ödeme yaparken yalının eşyasına icra gelmesi ironiktir. " (...) üç defa ödenen eşyayı sattırdılar. Eşya bitti, borç bitmiyordu." (s. 372). Bir süre sonra yalıya el konur.

Haciz gelen Mermerli Yalı'da eşyadan geriye tozu kalır (s. 372). Ailenin avukatlığını üstlenen Adnan, bu durumdan hoşnuttur. Belkıs Adnan'ın karşısına bir süre daha şık çıkabilir: "Belkıs hacizden kaçırılan gardırobunun ihtişamlı elbiseleriyle, iri inciler, elmaslar içinde Adnan'ın önüne çıkıyordu." (s. 372). Belkıs'ın dört beş bin altın kıymetinde elması kalır.

Maliye Nazırı'nın Bozdoğan Kemerindeki Konağı: Hidayet'in konağının aksine sakin bir konaktır. Anlatıcı, konağı eski İspanya saraylarına benzetir. Eşya, öncelikli olarak göze

---

⁸ Lüks kadife kumaş.

çarpmaz: “Bu konağı eşya bile görünmeyerek düşüyordu.” (s. 116). Konakta harcamalar, kontrollüdür (s. 124). Hidayet’in konağı ile Mermer Yalı bu konakla tezat teşkil eder. Burada daha sonra Süheyla ile Adnan bir süre oturacaktır. Adnan, yirmi sekiz odalı bu konağı sevmez. Sesi, burada yükselmez, iç güveyi gelmiştir. Konağın eşyalarından da nefret eder. Kadife perdeler, eskimesin diye korunan koltuk ve diğer antikalar... Adnan için bunlar manasızdır. Adam boyunda antika iki büyük kristal şamdan vardır (s. 661). Yıllar sonra Adnan, Bozdoğan Kemerî’ndeki ahşap konağa bir kez daha gelir, bu defa Süheylâ’nın eşidir. Konağın zaman içinde eşyası değişmiş; ancak Adnan’ın zihninden eşyanın ezen hatırası silinmemiştir (s. 582).

Mütareke Dönemi’nde Naşit’in Konağı: Uşaklar vardır, ferforje kapıdan söz edilir. Salonda krinolin koltuklar, Etrüsk sandalyeler (s. 579); antika koltuklar, kat kat perdeler vardır (s. 609). Konakta her şey Avrupai’dir, sadece Ortaköy yasemininden çubuğu yerlidir (s. 610).

İstibdat’ta Hidayet’in; Meşrutiyet’te Adnan’ın; Mütareke’de Naşit’in salonu romanın üç önemli mekânıdır (s. 609).

Üç İstanbul Romanının Eşya Envanteri:

Kitap: Romanda birçok kitaba atıf yapılır. Romanda üzerinde durulan kitaplardan biri, kurmaca bir romandır. Adnan’ın yazdığı *Yıkılan Vatan* romanının bazı sayfaları, yer yer okurla paylaşılır. Adnan’ın kalemi de sözü de kuvvetlidir. Adnan, bir türlü bitiremediği için çevresinde alay konusu olan romanına otuz beş yılını verir. Adnan, siyasi bahislerden konuşmaya başlayınca, onu dinleyenlerden biri: “Müellif gene romanını yazıyor” diyerek güler (s. 89).

Adnan, romanını yazarken tıkanır. “Adnan odasını iyi ısıtamadığı zaman romanı da kışın paltosuz gezen züğürt adam gibi ona zibidi görünüyordu.” (s. 233). Adnan için yazdığı ancak bitiremediği romanı bir kibir vesilesidir. Bitmeyen romanı ile Gustave Flaubert’in romanları arasında bir ilgi kurar (s. 312). Yabancı dillerde okuduğu romanlarla kendi eserini mukayese eden Adnan, umutsuzluğa kapılır. Müsveddeleri yırtma düşüncesi bile zihninden geçer. Adnan öldüğünde romanı yarım, veremli olduğu için yıkılan eşyaları arasında müsvedde de vardır.

Romandaki diğer kitaplar:

Adnan, oldukça kültürlü bir avukattır. Aksaray’daki küçük evinde Mithat Paşa’nın memleketten kovulmasını, İngiliz Sait Paşa’nın (Birinci cilt) hatıralarından arkadaşlarına yüksek sesle okur (s. 125).

Gençlik yıllarında *Celaleddin Harzemşah*'ı kopya eder. Bunu okumayanların hayatlarını anlamsız bulur (s. 42). Romanda Namık Kemal'den hayranlıkla söz edilir (Kuntay'ın *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında* başlıklı üç ciltlik incelemesi vardır).

Adnan, Dante'nin *İlahi Komedya*'sı ile Beccaria'nın⁹ *Suçlar ve Cezalar Hakkında* arasında bağlar kurar (s. 643). Kütüphanesinde Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si de vardır. Adnan, tercüme yapar. İngiliz tarihçi parlament (Edward) Gibbon'un Tarihi'ni (Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi) Adnan ile birlikte Hidayet'in konağına giden Kadri tercüme eder (s. 98 - 237).

Adnan'ın Beyoğlu'nda (İbil sok.) zaman zaman ziyaret ettiği evdeki kadınlardan Polikseni, *Sefiller*'i Rumca tercümesinden okur.

Adnan, Maliye Nazırı'nın sessiz kızı Süheyla'ya Ata Bey'in¹⁰ antolojisi *İktifaf*'ı okutturur (s. 54). Süheyla, *Kıyas-ı Enbiya*'yı okumuştur. Genç kız Stendhal'i, Baudelaire'i bilir (s. 662). Adnan ile Süheyla'nın sohbetlerinde *Goriot Baba*'dan, *Madame Bovary*'den söz edilir. *Eşber*, Adnan'ın ve Süheyla'nın birbirlerine karşı kendilerini gizledikleri bir sığınaktır. Göz göze gelmemek için kitaba eğilirler. Süheyla, Adnan'a kendisini ispatlamak üzere *Eşber*'i ezbere okur. *Eşber* okumaları sırasında birbirlerine yakınlık duymaya başlarlar. Başında tülbenti ile *Eşber* okuyan Süheyla'yı Adnan, Belkıs ile mukayese eder: Belkıs galip gelir.

Süheyla'nın babası, akşamları Bozdoğan Kemer'i'ndeki konağında isimleri zikredilmeyen kalın kitaplar; Ramazanlarda arabasında sadece *Delâilülhayrat* okur. Nazır, beş hattat elinden çıkmış, beş değerli nüshaya sahiptir. Hattatların isimleri: Kazasker İzzet, Hafız Osman, Yedikuleli Abdullah, Eğrikapılı Rasim, Şeyh (s. 115). Bu kitap, bir tören eşliğinde öpülerek Nazır'a ulaştırılır. O da öpüp başına koyarak kitabı teslim alır. Şeyhin yazısıyla olan nüshayı okurken kızı doğduğu için Nazır için bu yazma ayrıca değerlidir.

Sahih-i Buhari yaktırılır (s. 59). Bu olay bir hayli tepkiye yol açar.

Romanda Koca Ragıp Paşa'nın savaşlarda bile yanından ayırmadığı kitabı Arapça *Sefinetürragıp*¹¹ ile Paşa'nın kütüphanesine de değinilir (s. 62).

⁹ Cesare Beccaria Bonesana (1738 - 1794). İtalyan filozof, hukukçu, ekonomist. Ceza hukukunda işkence ve ölüm cezasına karşı çıkarak çığır açtı.

¹⁰ Mehmet Ata (1856 - 1919). Osmanlı tarihçi, yazar ve devlet adamı.

¹¹ Koca Ragıp Paşa'nın (18. yüzyıl) Arapça fen bilimleri ile ilgili eseri. Tam adı: *Sefinetü'r-Ragıp ve Definetü'l-Metâlip*.

17. asırda yaşamış hattat şair Cevrî¹² (İbrahim Çelebi)nin maktaları, Hidayet'in dedesi Kazasker'in masasındadır (s. 67).

Hidayet'in büyük bir kütüphanesi vardır. Raflar, Anadolu'daki Bizans kiliselerinden çalınmış yaldızlı, oymalı tahtalardan imaldir. Hidayet'in misafirlerinden birine kitaplık, "siyah, kızıl sütunlarda sanki Mesih'in hâlâ elleri, ayakları kanıyor, sanki kan pıhtıları, et parçaları titriyor"muş gibi görünür (s. 113). Raflarda küçük büstler de vardır: "Raflarında operet generalleri gibi yaldızlı kitaplar duruyor, onların önünde de Sevr biscuit'sinden yapılmış Fransa ihtilalcileri küçük heykelleriyle düşünüyorlar ve Habibullah'a bebedsiz gözlerle bakarak: 'Biz üç beş Frank'a dayanamadık; kendimizi Hidayet'e sattık; her gece bu salonda bir rezalet dinleyeceğiz ve cezamızdır; çekeceğiz; fakat sen bu işe sekiz saat bedava nasıl katlandın?' diyen dudaklarla somurtuyorlardı." (s. 112). Hidayet yalnızken *Naima Tarihi* okur, misafirlerini Plutarkhos'un¹³ kitabıyla karşılar (s. 73). Hidayet, *Naima Tarihi*'nin beşinci cildini Süleyman'a fırlatır. *Naima Tarihi*, Naşit'in salonunda da eldedir (s. 609).

Habibullah Efendi, cebinde Voltaire'in kitaplarından birini taşır (s. 80).

Romanda İngiliz Lord Chesterfield'in¹⁴ *Oğluma Mektuplarım* da anılır (s. 94). Hollanda'da Masonluğun kurucusu olarak Lord'un bahsi geçer.

Reji memuru Sofokli, Fransızca'dan İbni Batuta'yı tercüme etmektedir (s. 253).

Belkıs'ın babası, *Mesnevi* okur (s. 323), kendisi ise yabancı gazeteleri takip eder (s. 330). Belkıs'a Avrupa'dan kitaplar gelir, Avrupa romanlarını üç dilden okur. II. Meşrutiyet'in ilanı, yurtdışından gelen kitapların akışı kesilir (s. 371). Yurt dışından Fransızca, Almanca, İngilizce bazı yeni yayınlar, Miralay Hüsrev'e gelir.

Benzetmelerde de romanlardan yararlanılır. Adnan, Osmanlı Hanedanı'nı Karamazof ailesine benzetir: "İçlerinde dâhisi var, budalası var; sarhoşu, delisi var; katili, bestekârı, şairi var; ne arasan var." (s. 139).

Adnan, Coppee'nin *Mücrim* romanını hatırlar (s. 307). Bu, bir sezdirme unsuru olarak romanın sonlarına doğru vakadaki karşılığını bulur. Adnan romanını, gayrimeşru oğlunu idam ettiren bir avukatla bitireceğini söyleyince Süheyla, romanı okuyanların bu sonu (François) Coppée'den almakla itham edecekleri cevabını verir (s. 690).

¹² Cevrî hatlı eserler devlet adamları arasında rağbet görmüştür (Ayan, 1993, s. 460).

¹³ Mestritus Plutarkhos (MS 46 - 120?). Yunanlı tarihçi, biyografi ve deneme yazarı.

¹⁴ Earl of Chesterfield. İngiliz devlet adamı.

Adnan evi basılınca yazmakta olduğu romanı ve İngiliz Sait Paşa'nın hatıra defterini annesine koynunda saklasın diye verir (s. 315).

Adnan, *Mecelle*'ye atıfta bulunur (s. 295). Yazıhanesinde bir kadınla vakit geçirmek için kâtibini, *Mecelle*'yi aldirmek üzere bir bahaneyle evine gönderir (s. 595). Ahlâksızlığa *Mecelle*'nin de adı bulaştırılır (s. 595).

Üç İstanbul'un takıntılı roman okuru da vardır: “Kocası (Sakallı Vasfi) yine Pol dö Kok'un (Kock) *Çapkın Gustav* tercümesini okuyordu. Kadın kendi kendine düşündü: ‘Hukuktan çıktığı günden beri bu kitaptan başka bir şey okumadığını yine kendisi söyleyen bu adam, koca memleketi nasıl parmağında çeviriyordu.’” (s. 368).

Dergi - Gazete: Adnan, *Sabah* gazetesinde yazar. Moiz, *Sabah* gazetesine her gün ayrı konuda üç makale yazarak haftada altmış kuruş alır (s. 436). Kocası vefat ettiğinde Macide, *Malumat*'a Senih Efendi'nin resmi formalı fotoğrafının konmasını ister (s. 355). Süleyman'ın cebinden karakolda *Meşveret* gazeteleri çıkar (s. 277). Süleyman, Ahmet Rıza ile münasebeti varmış gibi göstermek için bunları yanında taşır. Romanda *Akşam* gazetesinin adı geçer, gazetede “Müessif Bir İrtikal” başlığıyla Belkıs'ın intihar haberi verilir (s. 563). II. Meşrutiyet'in ilanı ile hükümetten sonra ikinci güç, süreli yayınlardaki makalelerdir. Adnan, yazılarını İttihat Terakki'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanıp onlar tarafından ilgi görmek ister (s. 559).

Adnan, (Mehmet Âkif'in temsilcisi) Şair Raif'i sever. Koca Ragıp Paşa'nın kabrini sıkıldığında ziyaret eder. Ali Emiri Efendi'den de söz edilir (s. 172).

Voltaire'in *Kamus-ı Felsefisinde*, Yusuf kıssasını Odysseus'den daha üstün gördüğü dile getirilir (s. 610).

Süheyla bir ara kendini romanlara verir, odasına kapanır, saatlerce roman okur. Süheyla'nın Batı romanları ile ilgisi şöyle vurgulanır: “Kimseye anlatmadığı için kızın göğsünde karanlık bir hasbihal gibi gömülü kalan kuvvetli Avrupa romanları...” (s. 169). Süheyla, Freud'un¹⁵ bir kitabını okurken uyuyakalır ve rüya görür (s. 623). Macide, *Kamelyalı Kadın* romanını okur (s. 263). Senih Efendi'ye kızdığı zamanlarda kendisini okumaya verir. Okuma pozisyonu yüz üstü yere uzanma vaziyetidir. Kocası odaya geldiğinde de okumayı

---

¹⁵ Sigmund Freud (1856 - 1939). Avusturya doğumlu psikolog.

sürdürür. Macide elinde kitapla fırlayıp “.....yım, fakat bu kitapta yeri olan gibi!” diye bağırarak ister (s. 264).

Süheyla'nın babası, Fransız ihtilalini üç dilin kitaplarından takip eder. Bu kitaplar, beş raftır. İhtilali sadece Taine'den takip edenleri küçümser (s. 369). Süheyla'nın babası ile Adnan arasındaki konuşmalarda Hafız Post'un Revan Kütüphanesi'ndeki yazma mecmuasına değinilir (s. 181). Maliye Nazırı, konuya vâkıftır, Ulah Beyi Kantemir'in notalı musiki kitabından¹⁶, Necip Paşa kütüphanesinin Hamparsum notalı beste mecmualarından da söz eder.¹⁷ Adnan bunları bilmez. Nazır, Etem Paşa ve Mısırlı Halim Paşa'ya ait koleksiyonlara dikkat çeker.

Belkıs, Baudelaire'i ve Stendhal'i iyi bilir, kendi edebiyatlarını zayıf bulur (s. 200). Belkıs karşısında, Adnan “ucuz elbisesi” ile kendini küçük görür. Belkıs'a Avrupa'dan moda ve magazin dergileri gelir. Belkıs'ın hayata dair bilgisi, romanlardan gelir. Hayata romanlardan karşılık arar: “Uşağından dayak yiyen, sonra da onu kovmayan kocasını Belkıs en acemi romanlarda bile okumamıştı.” (s. 542). Voltaire'in¹⁸ *On İkinci Şarl'ın Tarihi* eserinden Belkıs söz eder (s. 520).

Belkıs'ın babası Erkânıharp müşiri, üç Avrupa dili bilir; Goethe'yi¹⁹, Fichte'yi²⁰ orijinalinden okumuştur. Namık Kemal'in²¹ arkadaşıdır. Mermer Yalı'dan Nişantaşı'ndaki konağa Belkıs'ın getirdiği tek eşya, babasının kütüphanesidir. Kütüphaneye Belkıs'ın babası düşkündür Kitaplar topluca temin edilmiştir. İlk sahibi asılan son sahibi sürülen kütüphane Adnan'ı korkutur. Adnan, saadetinin en büyük tehditkârı olarak bu kütüphaneyi görür. Kütüphanenin Adnan üzerindeki tesiri, romanın önemli sezdirme unsurlarındandır.

Sainte-Beuve'in²² *Pazartesi Musahabeleri*, Raşel'in baş ucu kitabıdır (s. 462).

Moiz'in evinde Fransa Meclis Zabıtları vardır (s. 462).

Fransız yazar Charles Mismar'in²³ *Soirées de Constantinople* kitabını, Cevat okur (s. 533).

¹⁶ Dimitri Kantemiroğlu (1673 - 1723). Bir süre İstanbul'da yaşayan Rumen tarihçi ve besteci.

¹⁷ Hamparsum Limonciyan (1768 - 1839). Osmanlı bestekârı. Kendi adıyla anılan bir nota sistemi geliştiren Osmanlı bestekârı.

¹⁸ François-Marie Arouet (1694 - 1778). Fransız yazar, tarihçi ve filozofu.

¹⁹ Johann Wolfgang von Goethe (1749 - 1832). Alman yazar ve politikacı.

²⁰ Johann Gottlieb Fichte (1762 - 1814). Alman filozof.

²¹ Namık Kemal (1840 - 1888). Tanzimat dönemi şair ve yazarı.

²² Charles Augustin Sainte-Beuve (1804 - 1869). Fransız edebiyat münekkidi ve edebiyat tarihçisi.

²³ Charles Mismar (1832 - 1904). Fransız yazar.

Hidayet'in gösteriş sevdasından Kuran da payına düşen hisseyi alır. "Hafız Osman hattı, Topkapılı Rasim'in hattı" diyerek Hidayet, el yazmalarını gösterir (s. 96).

Kadın Giyimi:

Moda: Belkıs'ın en hiddetlendiği mevzudur. "İnsan konuşurken, dururken, dinlerken, sorarken, bakarken o ayın, o haftanın nesli olmalıydı. İstanbul'da yalnız eldivenin modası vardı; hâlbuki elin de modası vardı." (s. 393). Belkıs, kocası Adnan'a sokakta amcaoğlu Naşit ile görünmek istediğini onun "Ruhundan derisine kadar şık" olduğunu söyler. " 'Şık' kelimesi Adnan'ın şakağında tokat gibi öttü." (s. 432).

Terzi: Belkıs Avrupa'daki terzilere sipariş gönderir (s. 322); eşi Miralay Hüsrev, Paris'te takım diktirir. Hidayet, Beyoğlu terzilerinden giyilir. Adnan'ın terzileri de Beyoğlu'ndadır. Raşel, Adnan'a onları layık görmez (s. 467). Raşel, Adnan'a gardırobu için neden İngiltere'ye gitmediğini sorar. Süheyla, Mısırlı Prenses ile aynı terziden giyinmeye başladığı günden itibaren başka kadın olur (s. 488). Adnan, Süheyla'yı zevksiz bulur.

Başörtü: Süheyla tülbent kullanır. Annenin baskısı, sessiz yalı, Nazır baba, kitaplardan kurulu dünya, Süheyla'yı boğar. Adnan'ın yanında bir sinir buhranı geçiren Süheyla, başörtüsünü yırtar (s. 197).

Çarşaf: Belkıs, çarşaf giyer. Yalıdan Belkıs'ın ev içini bilen Adnan, onu çarşafı düşünemez: "O, çarşafının içinde, çarşafı, onun üstünde, ikisi de kim bilir ne kadar başkaydı!" (s. 208).

Adnan'ın kadınlarından biri de Zehra'dır. Zehra'yı ilk kez sokakta gören Adnan, ondan tiksindir: "Fukaralığın kadında bir nevi çirkinlik olduğunu ilk defa görüyordu. Çıplakken hikâyelerin kadınları kadar güzel olan Zehra'yı, çarşaf ve pabuç mahvediyordu." (s. 235). Adnan, fakirliği çirkinliğin kardeşi görür. Bu bahis, evlilikle ilgili kararında etkilidir: "Karısı kibar bir çarşafı sokağa çıkabileceği güne kadar Adnan hiçbir kadınla evlenmeyecekti." (s. 238).

Hotoz:²⁴ Belkıs'ın kayınvalidesi, Gazi Osman Paşa'nın eşinin kutu kutu hotoz gönderdiğinden gururla söz eder (s. 209). Bunu söylerken kadının hotozu vardır.

Gelinlik: Belkıs'ın gelinliği, Brüksel dantelasındandır. Belkıs, bu gelinliğin parasıyla Amerika'ya gider (s. 613).

²⁴ Kadınların başlarına taktıkları başlık.

Elbise: Raşel'in Germiyan kumaşından alaturka elbisesi vardır²⁵ (s. 455). Meşrutiyet kadın kıyafetini değiştirir. Cemile palto, erkeksi kundura giyer, "içi namazlar dolu yeldirmesini çıkarmış, bitaraf bir palto giymişti." (s. 383).

Abiye: Belkıs, davetlerde çok şıktır, "gece elbisesiyle salona girerken ipeklerinde ve elmaslarında bir Avrupa sarayının tavanları ve avizeleriyle giriyordu." (s. 392). Belkıs, Viyana'dan terzisinin getirttiği elbisenin aynısını bir başka kadında görünce terziyi telefonda hırpalatır (s. 405).

Kastor kürk: Raşel'in misafirlerinden birinin kastor (kunduz) kürkü vardır (s. 531).

Davet elbisesi: Belkıs'ın siyah kadifeden elbisesi vardır. Belkıs çaylarda kısa süre kalır: "Arkasında güzelliğini, tuvaletinin başkılığını bir hikâye olarak bırakırdı." (s. 516). Belkıs ile evlenen Adnan onun pahalı tuvaletlerini öder. Belkıs'ın elbiseleri arasında "beyaz limon keteni" de vardır.

Penuar: (Peignoir) Sabahlık. Raşel'in lacivert "penyuvarı"ndan söz edilir.

Terlik: Raşel'in topuklu terlikleri vardır.

Koku: Raşel'in yatak odasındaki antika buhurdan lavanta kokusu yayar.

Ayakkabı: Hidayet rugan ayakkabı giyer. Belkıs, yıllar sonra gördüğü Süheyla'yı ayakkabılarından tanır. Yıllar önce Hilâl-i Ahmer'e hizmet ederken de Süheyla'nın ayağında aynı ayakkabılar vardır.

Saç boyası: Servetini morfin bağımlısı Rus Prens'in batırdığı Belkıs, parasız kalınca saçlarının rengini oksijenle değiştirir (s. 545).

Tuvalet malzemesi: "Belkıs'ta zengin sahne artistlerinin tuvalet masasındaki kimya vardı; bir damlası elli şişe ilaç fiyatında lavantalar, bir ponponluğu beş çuval un fiyatında pudralar." (s. 407).

Hediye: Adnan, karısı Belkıs'a isimlerini bilmediği pahalı hediyeler alır: "Bleu - Blanc tek taşlar, kırmızı inciler, lacivert elmaslar." (s. 407). Kadınlara düşkün Adnan, onlara zengin olduktan sonra pahalı hediyeler alır, bu hanımlar evlidir: "Karılarının Hermine kürklerini, platin kol saatlerini, yeşil altından el çantalarını Adnan almıştı." (s. 408).

²⁵ Germiyan Kumaş: Germiyanoğulları Beyliği'ne ait dokuma kumaş.

Takı: Adnan çocukluğundan Sait Paşa'nın yalısında Şehzade Yusuf İzzettin'in sünnetini anlatan bir hanımı hatırlar. Küçük Adnan, gözlerini hanımın serçe parmağındaki iri, tek taş yüzükten alamaz (s. 31). Muhacir çocuk Adnan, ilk kez böyle parlayan bir kadın görür.

Adnan'ın annesine gelen doktor, Heybeli'de ev tutulmasını önerir. Annenin elmas küpeleri satılacaktır. Bu küpeler, Şehit Miralay Salim Bey'in Lofça'daki tarlaları satarak karısına aldığı düğün hediyesidir. Kadife kutusunda getirilen küpeler, odanın sefaletini artırır. Adnan küpeleri, çok ucuza satar. Parayla ancak borçlar ödenir. Adnan, bu elmas küpelere gıpta ile bakar: "O, bu elmasları hep başkasında görecekti." (s. 47). Adnan, zengin olmayı arzarlar.

Belkis, blöblan tek taş küpe takar. Romanda taşların cinsi vurgulanır.

Elmas: Abdülhamit'in elmasları arasında on bin altın değerinde 45 kıratlık bir Goncold'dan söz edilir (s. 446). Moiz'in karısı Raşel'de bu elmasın ve Abdülhamit'in diğer mücevherlerinin resimleri vardır, abanoz kaplı siyah albümden bunların resimlerini gösterir. Doktor Haldun, kadınların elmas düşkünlüğüne hiddetlidir. Sefarethane'de verilen baloya Raşel, Adnan ile gider. Raşel nihayet elmaslarını, incilerini, ipeklerini anlayacak seviyeli bir muhite kavuşmuştur.

Adnan, Belkis ile Nişantaşı'ndaki konağı varlığı ile doldursun diye evlenmiştir. "Belkis, Adnan'ın satın alacağı elmaslara lazımdı." (s. 685).

Elmas kolye: Adnan'ın ders verdiği Süheyla, annesinin ısrarıyla elmas kolyesiyle Adnan'ın yanına çıkar. Kolye, Adnan'ın gözünde bir "rezalettir", "Göğsünde elmasla *Eşber* okuyan kızı gülünç bulur." (s. 121). Zeki Süheyla, Adnan'daki değişiklikleri takip eder. Kolyeyi annesinin ısrarıyla taktığından söz eder. Süheyla, babası ile annesini mukayese ederken babasının nişanlarını, bayram selamlıklarında göstermekten sakındığını belirtir.

Anlatıcı, elmasların, ipeklerin, "Bir kadının vücudundan evvel hayatını süsle"diğini söyler (s. 243). Rus Prens ile evlenen Belkis, Peşte'de elmaslarından sonuncusunu da satar (s. 541). "Rus prensin babası Moskova'da bir Fransız artistine böyle kaç Mermer Yalı'yı küpe ve bilezik diye takmıştı." (s. 548).

Gerdanlık: "Erkânıharp Müşiri'nin Londra'daki hususi komisyoncusuna karısı için yaptırdığı yirmi beş bin İngiliz liralık pırlanta göğüslük", Adnan'ın nazarında farklı okunur. Bu iğneyi, hanımefendiye yirmi beş milyon aç insan takmıştır. Belkis'in Londra'dan sipariş edilen

inci gerdanlığı alınır. Kutusunda kuyumcunun arması işlidir (s. 504). Raşel, telefonda konuştuğu müsteşara kendisini balodaki gerdanlığıyla hatırlatmaya çalışır (s. 478).

Pırlanta yüzük: Belkıs'ın pahalı bir yüzüğü vardır (s. 513). Romanda “Pırlantaları rütbe alameti gibi resmi vekar içinde yanan sönen kadınlar.” tenkit edilir (s. 486). Macide'ye saray feriki, firuze bir yüzük hediye eder (s. 352).

Yakut küpe: İttihat Terakki'nin nazır eşleriyle Belkıs alay eder, yakut küpeleri Venedik fenerlerine benzetir (s. 519). Kocaları iki, üç asır daha iktidarda kalsalar kadınların giyinmeyi ancak öğrenebileceklerini söyler (s. 519).

Pandaftif: İnce bir zincirle kullanılan değerli takı. “Pandaftif, Dahomey vahşilerinin gerdanlarında taşıdıkları erzak torbalarının taklididir. Yirminci asır kadınlarının boyunlarına, bileklerine taktıkları süsler, Kurun-ı Vusta fahişelerinin belli olsunlar diye vücutlarına astıkları ıngırakların ilhamıdır. Kat kat inci gerdanlıklar da niçin icat edildi? Bilirsiniz. Bir İngiliz kraliçesinin boynundaki saracayı örtmek için!” (s. 472).

Belkıs, mücevherin erbabına gösterildiğinde bir anlamı olduğunu düşünür (s. 475).

Çalışmaya engel olan elmasların şöreti: Belkıs, Rus prens ile evlendikten sonra düşkün bir hayat yaşamaya başlayınca Prens, Belkıs'a üç dil bildiğini, hocalık yapmasını söyler. İstanbul, genç kadının elmaslarını unutmamışken, nasıl ders verebilecektir? Belkıs tanınmadığı bir ülkede çalışabilir. Amerika'da üç ay çorap paketleme işinde çalışır, sonunda havagazı ile intihar eder. Belkıs'ı bulduklarında üzerinde en güzel geceliği vardır.

Yaka iğnesi: Seniha, Melahat'a Felemenk taşından kalp şeklinde bir yaka iğnesi hediye eder (s. 328).

Altın diş: Adnan'ın yazıhanesine gelen şuh kadınlardan birinin iki altın dişi vardır (s. 592).

Kalem: Belkıs'ın kurşun kalemi, altındandır.

Altın kaçakçılığı: Belkıs'ın amcazadesi Naşit, savaşta altın kaçakçılığı yapar (s. 591).

Elmas şirketleri: Naşit, elmas şirketleri hakkında detaylı bilgiye sahiptir (s. 470).

Erkek Giyimi:

Mermer Kavuk: Koca Ragıp Paşa'nın kabrindeki mermer kavuk, Adnan için çok kıymetlidir. Tarihi, Adnan'ın iyi bilir. Paşa'nın mermer kavuğu, Adnan'ın gözünde Osmanlının bütün sarıklarının timsalidir (s. 62).

Astragan Kalpak: Adnan, Mütareke'de astragan bir kalpak olarak kütüphanesine kilitler. Arada kalpağı çıkararak gizlice seyreder, ancak başına takmaz. Bu kalpakla vereceği nutukları düşünür (s. 642 - 643). Hayali, Ankara'dan davet aldığı kalpakla gitmektir. Adnan, kalpağını kullanamaz, vefat ettiğinde tabutunun üzerine konur. Böylece astragan kalpak, yeni bir dönemin simgesi olarak kalır. Kalpaklı bir zat, Adnan'a geçmiş olsuna gelir, Adnan ise sohbet ilerledikçe beklediği "maarif sandalyesi"ne sıra gelmeyince öfkelenir. Bir süre sonra Adnan'ın alacağı görevlerle ilgili olarak asılsız haberler yayılır. Haberler etkisini çabuk gösterir, başka bir ikbal bekleyen zat da kalpak edinerek Adnan'ı ziyaret etmeye çalışır.

Takke: Macide kocasının takkesinden de Cuma namazlarına giderken giydiği entarisi ile kürkünden de nefret eder (s. 263).

Fes: "Bu odaya her gece muhtelif kalıplarda fesler girip çıkıyordu: Aziziye, Hamidiye fesleri... Dar Beyoğlu fesleri, Şık; Hereke fesleri... Uçarı biçimi, efendi biçimi, zuhaf²⁶ biçimi, tablakâr biçimi fesler... Bir numaradan on altı numaraya kadar boy boy kalıplarda fesler..." (s. 351). Senih Efendi, eski feslerini kestirip terlik yaptırır (s. 284). Adnan'ın fesi, tabutunun üzerine konmak için eski bulununca, kullanamadığı kalpakla cenaze götürülür.

Sarık: "Çehreyi dilenci yapan cerrar (para toplayan) sarıkların, vücudu tabutlaştıran sahte vakar sarıkların yanında Dağıstanlı Hoca'nın fırtınanın sardığı hür sarıktır." (s. 273).

Şapka: İstanbul'un üç şapkası dikkat çeker. Reji'deki Rambert'in, Düyun-ı Umumiye Berje'nin, Şimendiferci Hügnen'in. Bunların üçü de azınlıktır. Osmanlı İmparatorluğu'nu bu üç şapkanın idare ettiği belirtilir (s. 76).

Hidayet'in bayramlaşmaya gelenlerin başında her çeşit serpuş görülür: "Fes, şapka, sarık, Bektaşî takkesi, Mevlevî külahı, Bursa arakiyesi²⁷, topçu kalpağı salona yatarak, kalkarak girer..." (s. 219).

²⁶ Afrika'daki Fransız piyade birliğine bağlı asker.

²⁷ Tiftikten yapılmış ince keçe. Fes altında teri emmesi amacıyla kullanılıyordu, dervişlik alameti sayılıyordu.

Sarık - Fes / Cübbe - Ceket: Zamanla zenginleşenlerin kıyafetleri de değişir. Tevfik Hoca sarığını çıkarır, fes takar. Yıllarca sarıklı gezen Hoca, sarığın görüntüsünü başından uzaklaştırılmaz: “Sarık kafalaşır, cübbe derileşir, insandan çıkmaz. Tevfik Hoca’nın da fesi; ‘Ben sarıktım!’, ceket; ‘Ben cübbeydim!’ diye haykırıyordu.” (s. 202).

Cübbe: Adnan’ın arkadaşlarından Tevfik Hoca, cübbenin Şark çamuru koktuğunu söyler. Hidayet’in dedesi Kazasker’in cübbeleri meşhurdur. Dönemin meşhur terzisi Eyüplüoğlu Artin tarafından dikilir.

Dağıstanlı Hoca, cüppe giyer. Eskiye yerler çıkartıldıkça cübbe, bolluğunu kaybeder (s. 471).

Kürk: Hidayet’in dedesi Kazasker’in kürkleri vardır: “Elma, nafe, cılkava kızıl renkli bir kurdun ense derisinden yapılan kürk), erkân kürkü, iç kürkü...” (s. 68). Senih Efendi’nin lema kürkü vardır (s. 256).

Palto: Adnan’a, Hidayet aracılığıyla özel ders teklifi gelir. Maliye Nazırı Sıddık Paşa, Adnan’ın *Sabah* gazetesindeki yazılarını beğenir, kızına ders vermesini ister. Adnan, görüşmek için gittiğinde Mektupçu kendisini bekletir. Odada Mektupçu’nun paltosu asılıdır. Saatler sonra Mektupçu, Nazır’ın çıkmaya hazırlandığını haber vermek üzere Adnan’ı kabul eder. Bu esnada odacı, Nazır’a paltosunu tutmaktadır: “Adnan odacının kolundaki paltoyu tanıdı, demin boş odada bir saat bu paltıyla karşı karşıya oturmuştu.” (s. 43) Palto, Adnan için ezici mevkiin bir simgesidir.

“Sırtında makferlan²⁸, elinde fildişi beyaz baston, sivil kıyafetli, asker püsküllü, toparlak adamı Macide o gece ne kadar kibar bulmuştu.” (s. 352). Vizon, ziblin (samur), hermin (kakım) kadın kürkleri, loutre (su samuru) erkek paltoları (s. 459). Adnan, misafir gittiği evlerde, girişteki bu yığının altında ezilir: “Adnan kendisinin Aksaray’daki küçük evini, eski tarih hocalığını biliyorlarmış gibi bu kürklere, bu paltolara garezdi.” (s. 459).

Redingot²⁹: Maliye Nazırı’nın Mektupçusu, Nazır’ın odasında Adnan’ın gözüne sadece redingot olarak görünür, adam o kadar siliktir: “Mektupçu’yu makamında görünce, Adnan şaşırıldı: Demin Nazır’ın odasında oturan redingotun şimdi elleri, ayakları vardı.” (s. 57) Cümle bize *Kıralık Konak*’taki İstanbul’un ve Redingot devirlerine yönelik tespiti hatırlatır.

²⁸ Omuzdan yarı bele kadar pelerini olan palto.

²⁹ Redingot: Redingote, yakaya kadar düğmeli uzun ceket.

İstanbulin:³⁰ Bir muhasebecinin İslambolin giydiğinden söz edilir.

Jaketatay: Hidayet, kurşuni caketatay (jaketatay) giyer. Vasfi, Prens Hasan'ın balosunda caketatay giyer³¹ (s. 493).

Smokin: Adnan, Belkis ile evlendikten sonra davetlerde smokin giyer, ancak Rum güveylerine benzer: “Ceket içinde kimse yok gibi duruyordu.” (s. 392).

Av giysileri: Belkis kocası ile ava çıkar, av kıyafetli fotoğrafları vardır (s. 282).

Ceket: Adnan incelmış ceketi, buruşuk ayakkabısına âdeta düşmandır. İkbâl kapısına değmeyen eski ceketine kızar (s. 165).

Yeni elbise yeni insan: Adnan, Belkislerin avukatlığını üstlenince, kendisine bir ceket diktirir. “Her ceketin başka bir kravatu olduğunu Meşrutiyet’in ilanından sonra öğreniyordu. Yeşil boyunbağını boynundan çıkarırken eski tarih hocasının bir parçasından daha kurtuldu; rahat nefes aldı. Aynadaki adamdan ayrılamıyordu. Eski elbisesinin kabuğundan kurtulan adam sevimli bir hışlıtı ile giydiği ipek astarlı ceketin içinde yürürken gövdesi hiçbir yere değmeyerek yuvarlanıyordu. Pantolon boru gibi durmuyor, bir uzviyetin asabi çizgileriyle sarkıyordu. Ve bu pantolonun üstünde vücudu çiçek sepeti gibi hafif hafif uçuyor, görünmeyen kravatın tepesinde çehresi matlaşıyordu.” (s. 374).

Şöhret olan takdir gören giyim: “Görmüyor musun? Ahmet Rıza'nın Paris'teki yamalı ceketini hâlâ alkışlıyorlar; Talat'a bak, Edirne'de giydiği sarı kaputunu hâlâ çıkarmadı, hâlâ asker tütünü içiyor.” (s. 380). “Halk fikriyle değil, gözüyle görür.” (s. 380).

Modern gömlek: Romanda, II. Abdülhamit'in modern gömlek giymeyi ret ettiği belirtilir: “Halife Frenk gömleği giymez, halifeye kolalı gömlek satın alınır.” (s. 51). Adnan, kolalı gömlek giyer.

Yamalı gömlek: “Tabuta koymak için Recep Paşa'yı soyarlarken, gömleği yamalı çıkmıştı! (.) 1. Adnan kendi kendine düşünüyordu: ‘Bir yama, bir fikrin bayrağı gibi bu kadar adamı peşine nasıl takmıştı?’” (s. 421).

Hidayet, Saray'da okuma - yazması olmayan Tüfekçibaşı Arnavut Tahir Paşa'yı Adnan'a gösterir: “Baklava dikişli sarı ipek takke... Şal hırka... Öksürdükçe hilali gömleğinin

³⁰ İstanbulin: Osmanlıda Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar giyilen yakası kapalı erkek ceketi.

³¹ Erkeklerin resmi davetlerde giydikleri arkası uzun ve yırtmaçlı giysi.

çözük yakasından memesi görünüyor; kımıldadıkça İşkodra işi sırma uçkurun ucu hırkanın kenarından dilini çıkarıyor.” (s. 232). Paşa'nın kıyafeti döküktür. Biraz sonra odaya giren Belkıs'ın babası, Müşir'in önünde eğilerek elini öper. Bu vaziyet, Adnan'a yalındaki müreffeh hayatı izah eder.

Kravat: Adnan, kravatının düğümünü acemice atar (s. 456). “Meşrutiyet'ten sonra kravatının düğümüne merak sarmıştı. Bu sabah aynada kravatını bununla üçtür çözüp bağlarken (...)” (s. 367). Raşel, Moiz'e ait eskimiş kravatları, uşaklara dağıtır (s. 538). Naşit, “Adnan'ın pabucunu, kravatını tashih eder.” (s. 427).

Kravat iğnesi: Vasfi, bir baloda kuş figürlü elmas iğne takar (s. 493). Fakirken çorapsız gezen, Edirne'den İstanbul'a üzerinde bir gömlekle gelen Moiz'in kravatı pembe incilidir (s. 435).

Şoson:³² (Kumaş veya ince deriden düz, ayağı saran ayakkabı) Cevat'a aittir (s. 533).

Ayakkabı: Eşyaya sahibinin karakteri sirayet eder. Romanda anlatıcı, “iş ahlâkı, namus” kavramlarına dayanarak da üç devrin ve tiplerin tanıtımını yapar. Adnan'ın yazıhanesinin bulunduğu handa sadece kahvecinin ayak sesleri diğerlerinden ayrılır: “Çivili ve namuslu kundura.” (s. 587). “Hidayet, Semerkant seccadesinde duran rujan iskarpinlerine yumruğundan sarkan antika mercan tespihini havada sallayarak selam aldı.” (s. 333).

Terlik: Adnan, Belkıs'ın kendisini küçümsemesini kadının intiharından sonra da unutamaz. Adnan'ın ayaklarının şeklini almış terlikler rüyasına girer (s. 626).

Robdöşambr: Rus prens, servetini kaybedince yakasını kaldırarak robdöşambrına palto havası vermek ister (s. 546).

İç giyim: Erkek çamaşırları Şaven'den³³ alınır (s. 352).

Eldiven: Eldiven, eski pantolonla garip bir görünüm oluşturur. (s. 590).

Mendil: Hidayet'in mendili, İngiliz kumaşından; hasta Kadri'nin mendili, patiska bezdendir.

Saat: Moiz'in saati fakfondandır.³⁴ Belkıs'ların yalı müdavimlerinden Salih, altın saat kullanır (s. 325). Cevat kendisine değişik (kol, spor, cep, balo) saatler alır (s. 505).

³² Chausson.

³³ Beyoğlu'nda Avrupa malları satan meşhur mağaza.

³⁴ Bakır, nikel ve çinkodan oluşan gümüş görünümünde bir alaşım.

Tek gözlük: Süleyman monokl kullanır. “Süleyman’ın tek gözlüğü Macide’nin bileklerinde, dudaklarında, kalçasında dolaşiyor; kadın, toparlak cama vücudunun her tarafını bırakıyordu.” (s. 261). Alıntının öncesi ve sonrası ironiktir, şahıslar arasında temas mevcut değildir. Macide Süleyman’ın tek gözlüğüne âşık olur.

Koku: Lavanta kokusu küçümsenir: “Berber lavantası kokan Hünkâr yaveri...” (s. 169). Moiz, Fransız sabunu, İngiliz kolonyası kullanır (s. 435). Romanda soyut kokudan da söz edilir: Adnan, Belkıs’a ilmihal kokulu gelir. Adnan, kadınların lavanta kokusuna da ipek eteklerinin sesine de dikkat kesilir (s. 565).

Madalya: Arap Avnullah Paşa’nın Sarı Girit madalyası vardır³⁵ (s. 274).

Nişan: Birinci rütbeden Mecidi nişanından söz edilir (s. 205). Hidayet’in Birinci Mecidi nişanı vardır.

Giyinme Odası: Moiz’in saten kaplı giyinme odasında golf kıyafeti de olmak üzere altmış takımı vardır (s. 467). Raşel, bunları Adnan’a gösterir, Adnan kayıtsızdır.

Çubuk Odaları: Batı’da Osmanlı denilince ilk akla gelen aidiyet kalıplarından biri, tütündür. Tütüne düşkünlük, konaklarda çubuk odasının teşrifine yol açar: “Bu odalarda çubuk dolapları vardı. Üst gözlerde Ortaköy yasemininden ufki dizilmiş çubuklar! Alt gözlerde Tophane lüleçilerinin ellerinden çıkma lüleler! Kavanozlarda kehribar sarısı tütünler! Yanında Süleymaniye’nin dökme cigara tablaları! Konağın çubukçusu lüleye ‘civan perçemi’ bir tutam tütün koyar; üstüne ‘mercan kırığı’ bir ateş oturtur; misafire doğru yavaş yavaş yürür; birdenbire hızla öyle dönerdi ki çubuğun kehribarı şıp der misafirin ağzına girerdi.” (s. 65). Romanda tiryaki adetlerinden de söz edilir.

Belkıs’ın babası, Serklodyan sigara içer. Belkıs, ince uzun ağızlıkla sigara içer. Hidayet tarafından temin edilen puroyu Süleyman dudağından düşürmez (s. 259). Puro’nun sosyal hayata bir zevk unsuru olarak girmesi de değişimin göstergelerinden biridir. Puro, altın tabakada tutulur (s. 341). Cevat’ın platin tabakası, Raşel’den hediye. Cevat, bu tabakayı satarak bir oda kiralar. Barıştıklarında Raşel’e tabakayı çaldırıldığını söyler (s. 526).

Nargile: Hidayet’in nargilesi Hint işidir (s. 97).

Enfiye: Dr. Haldun kullanır (s. 472). Enfiye kutusu, sığır tırnağındandır (s. 609).

³⁵ Abdülaziz (1868) ve II. Abdülhamit (1890) dönemlerinde altın ve gümüş bastırılan madalya.

Morfin: Rus prens kullanır.

Pipo: Rus prens pipo içer. Zenginken bu pipo ile müstemleke valisine benzeyen Prens, servetini kaybettiğinde yankesiciye benzetilir (s. 546).

Tespih: Hidayet'in tespih koleksiyonu vardır. Bunlar İskender, Dara resimlerinin bulunduğu Acem tepside durur. “Kanlı gergedan, narçıl, öt ağacı, Mavert, Düveydari, Hindistan'dan Şeyh Maksut, akember, kara amber, Bektaşilere mahsus olanı, kuka.” Tespihlerin özellikleri ve ustaları, Hidayet tarafından anlatılır (s. 84).

Mutfak Eşyası: Hidayet'in dedesi Kazasker'in yalısındaki iftarlar, meşhurdur. Roman kahramanlarından Ratip, bu konağa yetişmiştir. Mengenli aşçının yemeklerinden şöyle söz edilir: “Saraydarlar kenarları tirfilli sahanlarla gidiyorlar, çeşmi - bülbül hoşaf kâseleriyle geliyorlardı. Tırnak, Necef, som, kuş gagası, hindistancevizi, boynuz kaşıkları anlatırken Âmedi Hulefasından Ratip sahici bir insan kadar sevimliydi; yıkılmış bir dünyanın parçaları gibi vücudunun içindeki bir yeraltı karanlığından şimdi yemek odasının antika tabaklarını çıkarıyor, gösteriyordu.” (s. 67). Eller mis sabunu ile yıkanır. Şerbetlerin sunulduğu takımın da bir hikâyesi vardır. Hidayet'in dedesi takımları, Zeynep Hanım'ın terekesinden satın almıştır. Zeynep Hanım'a da İngiltere Kraliçesi Victorya hediye etmiştir. Cristal de Roche oldukları vurgulanır. (s. 108).

Nişantaşı'ndaki konakta Adnan ile Belkıs gümüş kaşık kullanır. Ancak: “birinin dudakları gümüşün ucunu öpüyor, ötekininkiler madeni emiyordu.” (s. 392).

Raşel ve Cevat'ın Harbiye'deki konağında gümüş tabaklarda istiridye kabuğunda ıstakoz sunulur (s. 603).

Yemek: Hidayet'in konağında akşam yemeği, Fransız gümüşü altı büyük şamdanın ışığında yenir. Diş kirası geleneğinden söz edilir. Hidayet'in konağında kuşkonmaz çorbası ile iftar açılır (s. 86). Kahveyi şerbet izler. Mermer yalıda Sevr tabağında çiğ kereviz ikram edilir, Belkıs'ın eşi bu sebzeyle över.

Moiz'in daveti esnasında ekmek kuyruğunda sıra bekleyip alamayanların isyanı vardır.

Yemek Masası: Hidayet'in uzun yemek masası, beyaz örtülüdür. Örtü, Bruges dantelâlı İngiliz ketenindedir. Anlatıcı, iftar masasındaki ceviz maşası, üzüm makası, portakal bıçağı, kuşkonmaz cımbızı gibi aletleri, dişçi aletlerine benzetir. Masa gümüş takımlar, murassa tabaklar ve kristal bardaklarla doludur. Fakir Yahudi genci Moiz, bu ihtişam karşısında ezilir.

Bir süre sonra Moiz yıkılan İmparatorluktan konuşmaya başlayınca sağlam fikirleri, belagati ve hitabeti karşısında eşya soluklaşır. Avukat Tevfik Hoca'nın evinde Viyana büfeli yemek odası vardır (s. 703).

Çatal – bıçak - tabak: Süleyman'ın Marsilyalı karısı, sofranın fakirliğini çatal, bıçak ve tabak bolluğu ile örtmeye çalışır (s. 262).

Yemek - Piknik: Üçüncü Napolyon'un karısı Eugénie İstanbul'a geldiğinde düzenlenen pikniği Belkıs'ın kayınvalidesi anlatır. Nazırların aileleri, arabalarını da pazar kayıklarıyla Beykoz'a geçirir. Beyaz şilteler, yayılır. Sultan Aziz, Kraliçe ile pikniği seyreder (s. 210).

Bardak: Moiz'in evinde Sen Lui (Saint Louis) bakarasından (kristal) bardaklarda nektar sunulur (s. 445).

Tatlı: Raşel ve Moiz misafirlerine Bağdat tatlısı ikram eder (s. 446).

Şeker: Raşel, saksonya tabağında yıldız kâğıtlı kestane şekeri sunar (s. 462).

İçki: "Meyveden sonra Bol³⁶ konulmadı." (s. 446). Belkıs'ın yalısında içecekler, gümüş İzmir tepside ikram edilir.

Yemek masası: Köçeoğlu'nun yalısından sökülen tavan, Moiz'in evinde masadır (s. 447).

Adnan, Mermer yalıdaki çayda Maple³⁷ koltuklarda oturur. Müşirin adının ilk harfleri yaldızlı, yüksek arkalı koltuklara işlidir. Adnan'ı, Tepebaşı'ndaki otelden Boğaziçi'ndeki köşküne getiren Prens Hasan'ın evinde çaylar keten örtülü tepside sunulur. Peçetenin gümüş bileziği vardır (s. 565).

Kahve ikramı: "İki cariye bir tepsi tutuyorlardı; tepsinin kenarından sitil örtüsü³⁸ sarkıyordu." Örtü, inci ve zümrüt işlemelidir (s. 447). Romanda detaylarıyla geleneksel Osmanlı kahve ikramı anlatılır: "Büyük tepsiyi tutan iki cariye ortasında üçüncü cariye kınalı elinden zincirli gümüş sitil sarkıyordu; dördüncü cariye kınalı elinde küçük tepsi vardı. Bunu tutan cariye, ufak kıç mihverinde birkaç kere dönerek, yerden bir temenna etti: Büyük tepside

³⁶ Cam kapta likör, şarap, meyve ve maden suyu karışımı içki.

³⁷ Maple: Akçaağaç.

³⁸ Kahvenin oturtulduğu kor. Sitil puşideleri genellikle bir metre çapında yuvarlak sırma işlemeli örtülerdir (<http://www.millisaraylar.gov.tr>). Takımın hangi tür madenden imal edildiği ve örtünün işlendiği ipler, ailenin zenginliğini yansıtır.

bir zarf, bir fincan aldı. Sitildeki ibrikten fincana kahve döktü; fincanı zarfa koydu, küçük tepsinin üstünde sivil Nazır'a uzattı.” (s. 447).

Kahve fincan zarfı: Moiz'in evindeki kahve fincan zarfı altın üzerine yakut ve zümrüt işlidir (s. 448). Moiz'in misafirlerinden asker nazır, şöyle der: “Eşyanın kıymetine değil, sanatına baktığını anlatmak için kahve telvesinin izleriyle bir çiçek gibi güzel olan fağfur fincanı altın zarfından çıkardı, havaya kaldırdı. Herkese göstererek baktı. Sonra Şark odasının bütün eşyasında eliyle bir kavis çizdi, ‘Madam’ dedi; ‘burada eşya başka türlü güzel! Buradaki eşya vakalaşmış, buradaki eşya hayata karışmış, burada her köşe yaşanmış bir âlem.” (s. 448). Moiz ve Raşel, evlerinin ihtişamını misafirlerine göstermekten hoşnuttur, her ikisi de gösterişi sever.

Ev içi giysisi: Hidayet'in konağının müdavimlerinden Süleyman'ın karısı, mutfak kokan iş kıyafeti ile sevimlidir (s. 262).

Hizmetçi giysileri: Moiz'in evindeki hizmetçiler, “Sevaiden entarileriyle, yedi, sekiz yüz lira kıymetinde Leh kuşaklarıyla istila devrindeki Saraylılar gibi giyinmişlerdi.” (s. 444). Dört Rum hizmetçi, cariyeye kıyafetiyle servis yapar. Etekler yerde sürünür; omuzlarında sırma çevreler, ellerinde gümüş leğen - ibrikler misafirlere hizmet eder (s. 446). İbriklerde ılık su vardır. İbrikler, Mahmud-ı Adli tuğralıdır. Seniğ Efendi, kızı Melahat istenileceği gün hizmetçi için beyaz önlük getirir (s. 259). Prens Hasan'ın bahçe balosunda uşak Ahmet'in kıyafeti, İngiliz uşakları gibi. “Geniş düğümlü beyaz kravatlarıyla, büyük baldırlarıyla İngiliz uşakları efendilerinin derecelerini gösterirlerdi.” (s. 494).

Aydınlanma: Seniğ Efendi, elinde sarı pirinç şamdanla abdest almaya gider (s. 286). Aydınlanmada, pompadur etekli abajurdan da yararlanır (s. 703). Bahçedeki baloda, kâğıt fenerler vardır (s. 486). Hidayet'in yalısında yıldızlı tavandan Venedik avize sarkar. Sultan Aziz devrinde sarayda çifte yıldızlı altın şamdanlar olduğundan söz edilir (s. 32).

Masa: Kazasker'in yalısındaki çalışma masası, gül ağacındandır. Masanın üzerindeki eşya: kuka tepsi, blue - blanc hokkalar, çeşitli kalemtırışlar, Vasıtî kamış kalemler, Bosna işi murassa kâğıt makasları, Loran enfiye kutularıdır.

Döşeme: Hidayet'in dedesi Kazasker'in yalısı, çitari kumaşla³⁹ teşrif edilmiştir. Yorganlar, Selimiye kaplıdır (s. 69). Hidayet'in konağında Karabağ halıları serilidir.

³⁹ Bir ipek ve üç pamuk telli ince bir kumaş.

“Merdivenin iki kenarında sekiz palmiyenin yeşil kubbeli sütunlarından geçti.” (s. 79). Davetlileri iddialı bir sofa karşılar. Merdivenin yukarı tarafında insan boyunda iki tunç ampir şamdan vardır. Mertebani⁴⁰ dört küp vardır. Parkelerin üzerinde Hilâ seccadeler serilidir. “Napolyon’un Mısır dönüşünden sonra ortaya çıkan modanın yuvarlak çizgileri ve paslı tunçlarıyla bütün eşya bir hükümet kadar resmi.” (s. 80).

“Mısır Kölemenleri’nin tunç sarıklı heykelleri koltukların, kanepelerin kollarını ve bacaklarını kucaklıyor; yeşil ipeklere işlenen altın arılar kanatlarını açmış titriyorlardı.” (s. 80). Bütün bu eşyanın sahibi Hidayet, hastalıklı bir çocukluk geçirdiğinden iyi bir eğitim alamamıştır. Evinde alelade eşya bulundurmayan Hidayet, konağın müdavimlerinde de özellik arar: “Salonlarını döşeyen antika eşyalar gibi konağına aldığı misafirlerde de damga ve üslup arar.” (s. 72).

Hidayet’in yemek odasının duvarında Goblen halı asılıdır. Ev sahibi, bunun Fransız işi olduğunu belirtir. Misafirler halının kıymetini takdir etmeyince, Hidayet arkalarından Demirci kiliminden başka bir şey görmediklerini söyler. Aynı Hidayet, iftar yemeğinde Habibullah Efendi karşısında alçakgönüllü görünmeye çalışır. Halı için şunları söyler: “Elde bulunmuş da duvara koymuşuz, yoksa bir Kula bin Goblen’e değer! Bizim Gördes’lerimizi, Kula’larımızı, İtalyan ressamlarının on altıncı asır tablolarında görmeli!” (s. 87).

Senih Efendi’nin sofulardaki evinin odasında Demirci halısı serilidir (s. 257). Moiz’in Şark odasında, Aubusson⁴¹ halı vardır (s. 444).

Duvar kâğıdı: Raşel ve Moiz’in duvarları, kâğıt kaplıdır (s. 467).

Acem bezi: Belkısaların evindeki Rus uşak, odasını Acem perde ile ikiye bölüp kendisine atölye alanı oluşturur (s. 543). Burada yeni zenginlerin mobilyalarını antikaymış gibi göstermek için eskitir. “Yüzlerinin ‘yeni’liğinden mustarip olan yeni zenginlerin eşyalarını eskitiyordu: Yepyeni koltuk, bir firçanın ucunda on beşinci asır oluyordu: Lâakal Rönesans!.. Ona oymalı bir tahta getiriyorlardı, iki hafta sonra bu tahtayı o Medici’lerin çeyiz sandığı olarak geri veriyordu.” (s. 540). Eşyaya zengin, adları duyulmuş kimselerin elinin değmiş olması önemlidir. “Bir elçinin yazı sandalyesini 2. Henri’nin koltuğu yaptığı günden beri bu sanat adamına (Rus prensin kardeşi ressam) salonlarının eşyalarını eskitmeden Beyoğlu’nun Levanten kadınları evlerinde çay vermiyorlardı.” (s. 543).

⁴⁰ Anadolu’ya Asya’dan getirilen erken tarihli pişmiş toprak kap.

⁴¹ XV. yüzyıldan itibaren Fransa’nın Aubusson şehrinde dokunan halı.

Oturacak yer: Moiz'in evinde yeşil Kütahya çatmalı divan vardır (s. 443).

Koltuk: Hidayet'in konağındaki makamı değişmez. “Yüksek arkalı ruhani bir koltuk. Bu Rönesans siyah koltuğun tepesinde, duvara konmuş dar, uzun bir kadife. Bu başlık, Hidayet'in dedesi kazasker efendi merhumun ‘Taban’ıdır.” (Eskiden kundaktaki çocukların ayaklarına sarılır, iki tarafı sandal ağacından iki değneğe bağlı, sırma işlemeli, dar uzun bir kadife.) (s. 82).

Hidayet'in salonundaki her koltuk başka asrın, başka milletindir. Avrupa görmüş Habibullah Efendi, bu zevksizlik ve karmaşaya anlam veremez. Hidayet ise misafirin koltuklarını İtalyan tarzı olarak yorumladığı zannıyla mutludur.

Hidayet'in konağındaki iftarlardan birinde Cordoue derili İspanyol koltuklarda oturulur. Konaktaki bir diğer koltuk tarzı, Krinolin'dir, bir diğeri Louis - Quinze. Sonuncu koltuk, Süleyman'a aittir (s. 261). Anlatıcı, Hidayet'in salonundaki koltukları tutuşmuş canavarlara benzetir (s. 105). Koltuklar, mum ışığında dehşet saçar.

Belkis'in babasının yalısında Chippendale koltuklar ve kanepeler vardır (s. 151). Moiz'in yazı odasında Amerika'dan getirilmiş beyaz maroken koltuklar vardır (s. 449).

Dolap: Hidayet'in konağındaki toplama eşyaların arasında papazların cübbelerini koydukları siyah dolaplar da vardır. Misafirlerden birinin gözüne bu dolaplar, kömürleşmiş sfenks gibi görünür (s. 85). Avrupa görmüş misafir, bu dolapları salonda lüzumsuz bulur. Oysa Hidayet, yemek odasının havasını değiştirmek için bu dolaplara yer vermiştir: “Büfeyi Avrupa'da küçük burjuva kullanır; büfeye yüksek asalet tahammül etmez; yemek salonu büfesiz, loş, bitaraf bir oda olacaktır.” (s. 85).

Sandık: Hidayet, Şark odasındaki Edirne işi sandığı, İtalyan diye tanıtır.

Masa: Moiz'in antresinde mermer masa vardır (s. 459). “Taştan pençeleri üstünde canavar gibi duran Roma üslubundaki bu yekpare mermer masanın üstü”, Raşel'in beş çaylarında misafirlerin mantoları ile dolar.

Şark Odası: Hidayet'in renk renk eşya dolu Şark odası, fakir genç Moiz için göz kamaştırıcıdır. Hidayet vefat edince bu oda satılır, II. Meşrutiyet'in ilanı ile zenginleşen Moiz, satın alır. Moiz, Harbiye'de bir konak kiralar. Raşel'in eli bu Şark odasına değince oda, bir renk

dünyasına döner. “Eşya hep aynı eşya idi; renk renk gülaptanlar, famille de rose’lar⁴², blue - blanc’lar⁴³, sang de boeuf’ler⁴⁴...Kundakta boğulmuş şehzadelerin türbelerine benzeyen yeşil Edirne sandıkları... Kehribar çubuk başlıkları... Üstünde Üçüncü Selim’in Suzidil peşrevinin bestelediği Zıllüssultan seccadeleri... Hattat Mahmut Celalettin’in en kuvvetli yaşında yazdığı çifte Hilyeler...

“İşte Sevailerin⁴⁵ sırmalı bulutlarında, Hint kumaşlarının kat kat gecelerinde kaybolan Acem kâseleri!... İşte ancak dikkat edilirse görülen asaletler gibi teşhir edildikleri köşelerde gizli kalmayı bilen Râkım tuğraları!... İşte çizgilerinde hançer şelaleleri çağıldığı hâlde manevi bir sükût gibi uzanan İmad Murakkaatı!

“Hidayet’in ikide bir çaldığı deve çanı!... Ucunu Hacı Hulûsi Paşa’nın emdiği Hint işi nargile!.. Asırların içinden benzi atarak uzanan Mertebani vazolar!... Rengin nükteleşip çizginin mana kesildiği Behzat ekolünden 14. asır minyatürleri... Bizans sütunlarının uçlarından sarkan Bosna fenerleri... Sun’i mihrabın gufrana batmış gibi yeşil gölgesinde o gufranın kaynağını belki bulurum diye kollarını göklere uzatan çapraz rahleler...”

Şark odası muhteşemdir: “Bu şark odasının tavanından ay doğabilirdi.” (s. 443).

Dünyaca meşhur Şark odaları da vardır: “Siz Şark salonunu gidin de Paris’te Kamando’nun⁴⁶ evindeki hususi müzesinde görün.” (s. 449).

Otel Odası: Belkis ile ayrılınca Adnan, Tepebaşı’na bir otele gider. Otel odasının kirli yastığı, lavabonun kırık mermeri Adnan’ı mutlu eder. Belkis, sahip olduğu eşya ile Adnan üzerinde tahakküm kurmuştur.

Cam Evani: Hidayet’in konağından çıkmayan Süleyman, yiyecek ekmeği olmayan bir şahsın da bulunduğu bir mecliste, helezonlu çeşmibülbül kâseleri över (s. 96). Hidayet de Süleyman da maddi durumları dikkate almazlar.

Vazo: Hidayet’in evinde XVI. asra ait Şam vazoları; Belkis’in babasının evinde Rodos vazoları vardır.

⁴² Çiçek desenli Çin porselenleri.

⁴³ Mavi beyaz renkte Çin seramikleri.

⁴⁴ Toprak rengine çalan koyu kırmızı renkte Çin porselenleri.

⁴⁵ İpekli bir kumaş türü.

⁴⁶ Kamondo Ailesi: İstanbul’daki hayatın değişiminde etkili olan Yahudi bankacı aile. Sözü edilen müze hakkında internette bk.: Musee Nissim de Camondo.

Koleksiyon: Sonradan zengin olan Moiz'in Şark odasında İtalyan kadifelerde kilise anahtarları sergilenir (s. 444).

Yaldızlı Cumba: "A. A." markalı yaldızlı bir cumba, Hidayet'in Şark odasında paravan gibi durur. Sultan Aziz'e Üçüncü Napolyon'un hediyesidir. İstanbul'da meşhur olduğu belirtilir (s. 97).

Antikacı Boşnak Sadık, dükkânından yeşil bir İspanyol küpü ile bir Rönesans koltuğu, Hidayet'e iftarda hediye olarak getirir.

Miralay Hüsrev, Paris, Londra ve Almanya'yı görmüştür. Osmanlının tahta saraylarına, kadife salonlarına güler. Servetlerini takı olarak parmaklarında taşıyan adamları küçümser.

Şaşaalı Eşya: "Londra'da üç bin İngiliz lirasına 'Maple'in yaptığı merdiven... 'Westminster'i'⁴⁷ çalan üç metre İngiliz saatleri... Erkânıharp Müşiri'nin Londra'daki hususi komisyoncusuna karısı için yaptırdığı yirmi beş bin İngiliz liralık pırlanta göğüslük..." (s. 209).

Müzik: Süheyla'nın nöbetinden bir süre sonra boğuk bir ud sesinin eşliğinde şu dizeler duyulur: "Sen bu yerden gideli ey saçı zer, / Seni söyler bana dağlar, dereler..." (s. 198). Kocasına hakaret ettikten sonra Belkıs, piyano çalar: "Belkıs'ın uzun, beyaz parmaklarının ucunda kırılan billurları Adnan kendi kemikleri kırılıyormuş gibi tuhaf bir acıyla uzaktan tanıdı." (s. 432).

Fotoğraf: Seni Efendi'nin evinde, Abdülhamit'in şehit kumandanlarından Plevne madalyalı Abdülezel Paşa'nın resmi asılıdır (s. 257). Seni Efendi için bu resim çok anlamlıdır: "O, kendi kahramanının çehre çizgilerini Abdülezel Paşa'da bulmuştu." (s. 258). Bir süre sonra bu resmin yerine, Fehim Paşa'nın gazeteden kesilen resmi takılır (s. 350).

"Komşuları Hattat Sami Efendi'nin⁴⁸ hediyesi olan 'Hüvessemiülalim'in çerçevesinden de - hizmetçiyi tenkit eden homurtularla - tozları aldı." (s. 257). Daha sonra buraya arma işlemeli Hereke seccadesi asılır (s. 350).

Seni Efendi'nin evinde kendi fotoğrafı da kadife çerçevededir (s. 259).

⁴⁷ İngiliz parlamento binasının da bulunduğu şehir. On üç tonluk çanıyla ünlü Big Ben'e atıf yapılıyor olmalı.

⁴⁸ Taşa geçirilmiş yazı ve kitabeleri de bulunan hattat, ölm. 1912. Anlamı: Her şeyi hakkıyla bilen.

Antika Tablo: Bir benzetme unsuru olarak şöyle geçer: “Fakat Pazar günleri süslenince yeni çerçevede antika tablo gibi adileşiyor, parmaklarının ucundaki sarı çatlaklar, kısa çizgilerle meydana çıkıyordu.” (s. 262).

Tablo: Moiz'in evinde Rembrandt'ın tablolarından biri asılıdır. Raşel, tablonun on bin lira olduğunu söyler (s. 452). Ressamın tablolarındaki siyah renge de değinilir.⁴⁹

Belkıs'ın babasının yalısında taçlı çerçevelerde Alman prenslerinin resimleri vardır. Adnan, Prenslerin kaşlarını kadın kaşlarına benzetir.

Heykel: Adnan'ın Nişantaşı'ndaki konağında iki tunç heykel, misafirleri karşılar (s. 418). Raşel'in evinde fildişinden Buda heykeli (s. 461); Belkıs'ın babasının evinde mertebani⁵⁰ heykeller vardır.

Napolyon Büstü: Belkıs ile Rus prensin evinde 25 kg.lık bir Napolyon büstü vardır (s. 551). Belkıs, bir ara bu büst ile Prens'i öldürmeyi düşünür.

Kütahya Çinileri: Hidayet, XVI - XVII. asır Kütahya çinilerini över. Çin gülâptanlarının da Anadolu ve İran için yapıldığını belirtir: “Jaun Royal denilen vazolar” diyerek bu konudaki bilgisini sergiler (s. 303). Diğer pek çok konuda olduğu gibi bu hususta da bilgisi vardır (s. 304). Moiz, sanat tarihi bilgisini gözler önüne serer: Kütahya'daki Gazi Hasan Paşa'nın kılıcından, Halil Ağa Muvakkithanesi'ndeki Rakım tuğrasından, Yeşil Camii kapısından, Rüstem Paşa'nın kitabesinden, Çadırhisar'daki Jüpiter mabedinin sütunlarından söz eder (s. 451).

Panoplie (Silah arması): “Duvardaki panoplie'lerden şövalyelerin zırhlı kabukları delikten gözlerle Adnan'a ve Raşel'e bakıyorlar, siyah Rönesans sandıklar beyaz mermerlerin üstünde hayvanlaşan gölgeler gibi uzanıyorlardı.” (s. 460).

Polo, golf: Rus Prens, polo ve golf oynar (s. 513).

Kumaş - Sivas Şalları: Sakallı Vasfi, jurnal karşılığında Sivas'ta dört ay mutasarrıflık yapar. Sofulardaki imama, komisere Hint şalları gibi nakışları olan Sivas şalları⁵¹; bakkala Kangal'ın Kürt perdeliklerinden getirir (s. 327). Bunlar kendi kazancıyla elde ettiği mallar

⁴⁹ Evlerini çok aydınlık bularak “Şu odaların içine Rembrandt'ın fırçasındaki karanlıktan bir avuç sokabilsem.” diyen Raşel'i, Sivil Nazır azarlar: “Rembrandt'ın karanlığını mı görmek istiyorsunuz Madam? Aksaray'dan Topkapı'ya doğru gidin, her evin kapısını çalın, yüzünüze istediğiniz karanlık fişkirir.” (s. 453).

⁵⁰ Büyük bakır kap.

⁵¹ Kuşak ve başlık olarak kullanılan Gürün dokuma kumaşları, Hint ve İran şallarının desen ve dokumaları ile benzerlik gösterir.

değildir. Tabut üzerine de şal örtülür: “tabuta menevişli Lâhur⁵² şalı örtülmüştü; üstünde ‘Lailaheillallah’ın siyah lamelifleri ürperen Beytullah örtüsü, belinde Kur’an işlemeli Kâbe kuşağı vardı. (...) haremağalarının abanozdan ellerindeki gümüş buhurdanların şekli güneşin altında eriyor, silindir şapkalar, Mevlevi külahları tabutun başkalığını artırıyor.” (s. 335).

Yatak Takımı: Raşel ile Moiz’in Coromancel⁵³ yatak takımı vardır (s. 460). “Moiz’in Hint sevaisi örtülü karyolası”; Raşel’in dantelâlarla süslü yatağı vardır.

Cibinlik: Raşel’in cibinliği vardır (s. 467).

Cenaze: Süheyla’nın babasının cenazesi şaşaalıdır. Gösterişli cenaze, ölümü güzel gösterir. “Tabut Şark odası kadar süslü, Mihrace gibi zengindi ve cenaze sofanın billur avizeleri altından geçerken ölüm güzeldi; Adnan bu kadar müreffeh cenaze görmemişti.” (s. 334).

Mezar: Raşel’in babasına Moiz, Karar mermerinden bir mezar yaptırır. Mezar 20.000 liraya mal olur (s. 445). Artan taşlar, Moiz’in banyosunda kullanılır.

Telefon: Ağzını açmadan öten demir kuş’a benzetilir (s. 481).

Tükürük hokkası: Romanın belki de en ilginç eşyası Adnan’ın tükürük hokkasıdır. Romanın leit motiflerinden verem, Adnan’a annesinden mirastır.

Çiçek: Macide, Hidayet’in konağındaki palmyeleri gördükten sonra evlerindeki fesleğen saksılara düşman kesilir (s. 284).

Merdiven: “ ‘Tik’ ağacı basamaklı, kristal parmaklıklı ve beyaz bronzlu merdivenlerde, Pendibuhara yol halıları üzerinden çıkarken Adnan mukavvadan bir adam gibiydi; nereye bassa ayağının sesi çıkmıyordu. Yorgun renkli olan ve koyu rengi, tavanı kubbe, duvar köşelerini sütunlara çeviren bahçeler halısı üzerinden, Londra’nın, Hint’in abanozla, ipekle, gümüşle doldurduğu salonlardan geçiyor, haremağasının arkasında yürüyor, yürüyor, halı bitmiyordu. Küçük bir odaya girdiler, duvarları koyu ceviz lambriyle kaplanmıştı; Belkis Fransız marqueterie’sinden⁵⁴ yapılmış eski bir bahut’unun⁵⁵ ince sarı tunç heykelleri önünde duruyor, Adnan’ı ayakta bekliyordu.” (s. 339). Adnan’ı, bu eşya ezer.

⁵² Lahor: Pakistan’ın kuzeydoğusunda dokumaları ile ünlü bir şehir.

⁵³ Coromandel olabilir.

⁵⁴ Marqueterie: Kakmacılık.

⁵⁵ Bahut: Dolap.

Ulaşım: Saray ya da konak mensubu kadınların bindiği arabalar, Adnan'ın dikkatleri dâhilindedir. Bunlar “bir masalın kadınlarıdır.” (s. 59). Arabalar ile halkın sefaleti tezat teşkil eder.

Arabalarda Şark insanı sedirinde, divanında oturduğu gibi ayağını altında oturur. (s. 78). Belkıs'ın babasının Almanya'dan gelen arabası, faytonu, tamirde olduğundan söz edilen bir arabası vardır. Naşit'in yatı vardır (s. 578). Raşel ve Moiz'in otomobilleri vardır: “Kavasın göğsündeki şu sarı düğmeleri bu otomobil kaç aydır beklemişti.” (s. 456).

Para insanı da yeni yapar mı? “Ve Naşit, ona ‘Beyefendi’siz ‘Adnan!’deyince yeni Adnan, İstanbul’un eski muhitinin en kibar adamıyla senli benli oluyor, ‘eski’ye dalyor, batıyor, Belkıs'ın müstehzi gözlerinin önünde ‘yeni’nin üşüten, çiğ, çıplak ziyasıyla acı acı parlıyor sandığı çehresi fildişinden antika bir kutu gibi, altın sarısı oluyordu.” (s. 428) (Naşit, Belkıs'ın amcaoğlu).

İnsanı boğan eşya: “Adnan'ın gizli kaldığı için azalan ıstırabı evle beraber büyüyor, eşya ile tekerrür ediyor gibi buradan sokağa kaçmak istedi.” (s. 432).

Eski eşya kokusu: Belkıs ile Rus prens, eşyalarına gelen hacizden sonra eskiler satan bir Rum'dan taksitle eşya alır. Eve gelen eşya kokusunu da beraberinde getirir: “Katranın salyası, maden kömürünün mide ufuneti, benzinin çürük dişi, mazotun cerahati yuğrulmuş, köpükleşmiş, buharlaşmış gibi ağır bir hava odada, merdivende kımıldamadan durdu.” (s. 541).

Tekirdağlı Cemile, dindar kadındır: “Entarisine bile kıldığı namazlar sinmişti.” (s. 155).

Tek bir eşya, ait olduğu mekânın bütününü simgeleyebilir. Adnan'ın annesine bakan Şefika Hanım, Adnan'ı hasta yatağında ziyaret eder, kadın Adnan'ın yorganını öper: “Kadın, yorganda, bu kocaman konağı öpüyordu.” (s. 691).

Dökülen Eşya: “Odadaki sefalet ki İstanbul'un fukara evlerindeki çıplak sefalet değildi; Bir Rus Prensi'nin eşyalı sefaletiydi: Kemikleri fırlayan koltuk Louis - Philippe'ti; uzanıp can çekişen şezlong İngiliz Empire'ydi; yara bezi Buhara işlemesiydi; yeşil yüzlü adam Prens'ti.” Bu eşyanın rengi de uçmuştur. Sarı at çizmesi, daktilo, karyola ve tepesindeki mezarlık putu, Napolyon büstü, semaver, viyolensel, kirli yoğurt kâseleri, çivilerde asılı iç çamaşırları, hep ıslak kırmızı havlu, yağlı kalpak odanın diğer eşyalarıdır (s. 546).

Eşya canlıdır; eşya nefes alır, haberdardır: Kuntay, romanında eşyayı canlandırır, onu göz, kulak sahibi yapar: “Sessiz süren bu kavgaya odadaki eşya, hayretin kuyusundan uyanmış bakıyordu.” (s. 252); (s. 547).

Eşyaya düşman olmak: Rus prens, muhtaç duruma düştükçe vaziyeti ile tezat teşkil eden evin eşyasına da kızgınlık duymaya başlar (s. 549). Adnan da eşyaya canlı bir varlık gibi kin duyar (s. 459). Adnan lüks eşya sahibi olmak ister, meşhur bir avukat olduğunda ve Belkis ile evlendiğinde hayal edemeyeceği kadar eşyanın sahibi olur.

Adnan, romanında eşyaya sembolik anlamlar yükler. Bohça, İstibdat’ı; maroken çanta ise Meşrutiyet’i simgeler (s. 556). Bunlar, kendi dönemlerinde idrak edilen siyasi hadiseleri taşır. Adnan, İttihat Terakki’yi de tenkit eden bu satırları, romanına dâhil etmekten vaz geçer. Kendisini Tepebaşı’ndaki otelden Boğaziçi’ndeki köşke davet eden Mısırlı Prens Hasan’a, eşyasının bir bohça ve bir çantadan ibaret olduğunu söyler. Bu eşya, Adnan için namus timsalidir (s. 563).

Eşinden ayrıldıktan sonra Tepebaşı Otelinde kalmaya başlayan Adnan, Ankara ile mektuplaşmaları duyulunca evlere yatıya davet edilir. Bu evlerden biri Dilaver’in Fatih’teki aşkı boyalı, cumbalı ahşap evi; diğeri ise Mısırlı Prens Hasan’ın Boğaziçi’ndeki köşküdür. Prens’in köşkündeki eşya “ince”dir.

Adnan, davalarla birden servet sahibi olur, ancak eski vaziyetine dönebileceği ihtimalini de göz önünde bulundurur: “Bir gün parasız kalırsa, kaybedecek saadetleri olmayan orta hâlli insanlara imreniyordu. Çeksiz erkek, incisiz kadın, Suvaresiz konak, kumarda para kaybedemeyen insan... Bunlar ne felaketti.” (s. 410). Kaygıyla parasız günlerini hatırlar, önceleri daha bahtiyar olduğunu düşünür.

Adnan, Belkis’in ölümüne hem üzülür hem de bir hafiflik hisseder. Belkis karşısında kompleks duymasına yol açan “eski iptidai kundurular”ından da, Aksaray’daki ahşap evin hatırasından da kurtulmuştur (s. 565).

Kıyafet ile itibar bağlantılıdır (s. 381). Bir yalancı şahidin sözünün inanılır olması için temiz giyimli olması gerektiği romanda birkaç kez geçer (s. 639). Eşya ve kıyafet, sahiplerine ikbal sağlar: Meşrutiyet’te büyük yalısı, murassa (süslü) sofrta takımı, primitif ressamların tablolarına sahip olan bir zat, kabineye seçilir (s. 655). Çocukluğundan itibaren Boter’den giyinen bir başka zat ise şehremini olur (s. 656).

Bazen de eşya, öfkenin çıkartıldığı yerdir. Moiz'in intihar haberini öğrenen Cevat, Raşel'e intihardan ikisinin de sorumlu olduğunu söyleyince kadın çılgına döner. Yemek masasının örtüsünü çeker gümüşler, kristaller, çiçekler, orkideler havada uçuşur. Kazadan sağlam çıkan bardakları da Raşel, duvardaki kalın seccadeye atarak kırar (s. 577).

Maddiyata dayalı olarak romanda iki intihar gerçekleşir. Moiz'in de Belkis'in da intiharları, sıkıntılı mali durumlarından kaynaklanır. Kaybedilen eşya ve maddiyat, intihar sebebidir.

Süheyla ile evlendikten bir süre sonra Adnan'ın işleri yoluna girer. Süheyla'ya gerdanlık, han tapusu gibi hediyeler getirir, bunları ehemmiyetsizmiş gibi verir (s. 591).

Romanın sonunda yer alan mahkeme salonu da teşrifatıyla göz kamaştırır. Davayı izlemeye gelen bir Amerikalı kadın salonu beğenir. Ancak kürsülerin oymaları, Süleymaniye Camii'nin motiflerinden, Evkaf Müzesi'ndeki antika çerçevelerden alınmıştır (s. 669). Adliye binası ile ilgili Şarklılık ise Ermeni tercümanın Amerikalı kadına verdiği bilgidedir. Adliye binasının deniz cephesi, yabancılara yönelik sütunlu yapılmıştır, kara cephesi ise sarı sıvalıdır (s. 669).

Eşyanın insanı olmak: “Senih Efendi gibi karısı da mutlaka bu eşyanın insanlarıydı.” (s. 258).

İnsanın kimliğini değiştiren eşya: “Arap Avnullah, nargile içerken şah, atta mihrace, arabada hıdivdi.” (s. 274).

Rüşvet delili eşya: Sakallı Vasfi'nin karısının çarşaf ve ayakkabı sayısı, süratle artar (s. 328).

Şey'e dönüşen insan: “Yalının tunç tokmaklı kapı kanatları açılmış, komiserler, kavaslar, haremağaları bir antika binadan kopmuş oymalar, renkli motifler gibi duruyorlardı” (s. 333).

Anlatıcı, eşyayı mizah vasıtası olarak da kullanır: “Kazasker Efendi ‘Loran’ enfiye kutusunun kapağına iki parmağını vurduğu vakit insanın göbek atacağı gelirdi.” (s. 68). Davranış kalıpları, alışkanlıklar da eşya ile birlikte beraber verilir. Eşya, romanda çoğunlukla alay vesilesi olarak kullanılır.

Romana genel olarak alaycı ve tenkidi bir üslup hâkimdir: “Bir adamda birkaç adamlık esvap. Zıbın, fanila, mintan, kolalı gömlek, çuha ve şal iki yelek, redingot, palto, yağmurluk.” (s. 241).

Romanın karakteristik cümle yapısı kısa, etkileyici, tasnif eden cümledir.

Romanda adı zikredilen eşya tavsif edici bir kelime ile anılır. Bu kelimeler ya nesnenin üretildiği şehir - ülke adıdır ya da nesnenin imal edildiği malzeme ile ilgilidir. Konakların eşyası, vasıflı eşyadır. Kuntay’ın romanında eşya canlıdır, nefes alır, bekler, dinler, umut eder: “Kavasın göğsündeki şu sarı düğmeleri bu otomobil kaç aydır beklemişti.” (s. 456). Romanda eşyanın ait olduğu ülke önemlidir. Moiz’in karısı Raşel, bütün eşyalarının ya Avrupa ya Amerika’dan geldiğini özellikle vurgular.

Roman’da ikbalden düşenler, müthiş bir sefalet yaşarlar. Sefaletin de zenginliğin de uç noktaları gösterilir.

Romanda psikoloji, eşyaya sahip olma durumlarından hareketle verilir. Bu hususta hemen hemen şahısların çoğu, eşyaya hırsla, ihtirasla bağlıdır.

Romanda benzetmeler, ağırlıklı bir yer teşkil eder. Kuntay’ın benzetmeleri üslup olarak ironiden, somut olarak da eşyadan beslenir. Eşyanın sahibi umumiyetle tenkit edilir, o eşyaya sahip olmak için liyakat sahibi olmadığı ironik bir dille hissettirilir.

Kuntay, romanında insanı eşya ile tanımlar. Eşya, sahibinin karakterini de izah eder.

Sahiplerinin görev değişiklikleri ile yalı ve konaklar da dolar ya da boşalır. Yazarın devirlerin temsilcisi olarak seçtiği şahıslar, üç devirde ikbali de idbari de yaşarlar.

Romanda kahramanların birçoğu, medeniyetin konfor olduğunu düşünür (s. 114).

Kahramanların pek çoğu, sahip oldukları eşyayı gayrimeşru yollardan edinir. Romanda eşya, söz konusu edilen üç devirde de el değiştirir. Eşya hak edilerek alınmaz. Romanda eşyaya olumsuz anlam yüklenir. Romanda eşyaya düşkünlük, cinsiyet ayrımı gözetmez.

Eşya, romanın dünyasında da yer yer medeniyet değişikliğinin aksidir.

Romanda maddi imkânları sınırlı kahramanların birçoğunda sahip olamadıkları eşyanın olumsuz büyüleyici etkisi vardır.

Şahıslarda başkalarını imrendirmek üzere eşyaya sahip olmak arzusu baskındır.

Romanda günümüzde kullanımdan kalkmış bazı eşyalar ve bunlara ait ritüeller vardır: kahve ikramı gibi.

Romandan eşya çıkartıldığında roman ironisini, mizahını ve devirleri tamamlayan çerçevesini kaybeder. Eşya romanda tenkit için de önemli bir kapı aralar.

Kuntay, hayatının bir döneminden sonra refah içinde yaşar. *Üç İstanbul* romanındaki bazı sahnelerde roman gerçekliği çerçevesinde yazarın yakından tanıdığı gerçekliklerden izler vardır: “Bir defa bilmediğim, görmediğim hiçbir şeyden bahsetmedim... Başka yerlerden adam getirmedi... Ben Üç Devri eşyada, insanlarda yazdım... Her devrin insanları kadar, eşyalarına da o devrin irtikâbını (rüşvet gibi kötülükler) kirli refahını, haksız fukaralığını göstermeye çalıştım.” (Göktürk, 1987, s. 34). İyi yemeği seven, giyimde titiz, güzel yaşamaktan hazzeden Kuntay, bu yönünü romanına yer yer yansıtır (Göktürk, 1987, s. 98).

Avukat olarak şöhreti duyulmaya başlayınca Kuntay'ın, sosyal hayatı da değişir: “Tam bir aristokrat hayatı yaşardı. Yeme, içme ve yaşamda en lüks yerlerde, en pahalı, rahat, nefis ve leziz şeyler seçerdi. Bu yüzden hiç bir zaman elinde toplu bir parası olmadı.” (Göktürk, 1987, s. 106). Kuntay 1922 yılından vefatına kadar Beyoğlu 4. Noteri olarak görev yapar. Kuntay'ın İstiklal Caddesi Mısır Apartmanı'nda, daha sonra da Maçka'da eski ve seçme eşya ile döşeli bir dairede oturduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Galata'da Mertebani Sokak'taki noter bürosunun da antika eşyaları vardır (Ayvazoğlu, 2006, s. 3, 14). Bu daireye ait mevcut fotoğraflardan da Kuntay'ın zevki hakkında fikir sahibi olunabilir (Ayvazoğlu, 2006, s. 5, 15, 19).

Klasik şiirimizin sosyal hayatına odaklanan incelemeleri, eşyanın bu şiirin evreninde ne derece yer kapladığını göstermektedir. Eşyanın romanlarda tasvirine gelindiğinde burada merhaleli bir gelişim görülür (Arslan, 2007, s. 130, 223, 538). Tanpınar, edebiyat tarihinde ilk dönem roman yazarlarımızı eşya tasvirine yönelik dikkat eksiklikleri bakımından da tenkit eder. Eşyayı kahramanla bütünleştiren romanlar için Servet-i Fünun Topluluğu yazarlarını beklemek gerekir.

Roman, eşya kadrosu ile çağdaş Türk roman yazarlarına da ilham verir. Adalet Ağaoğlu 1973 yılında Kuntay'ın romanını okurken eşyaları not eder. Ağaoğlu'nun *Öyle Kargaşada Böyle Karşılaşmalar* kitabında “Üç İstanbul Müzesi” başlıklı bir yazısı vardır. Çarpıtılmış ifade değilse Ağaoğlu, Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi*'ndeki temel düşüncenin kendisine ait olduğunu ifade eder. *Üç İstanbul*, eşyaları ile yazarlarımıza ilham veren bir romandır.

Kaynaklar

- Arslan, N. (2007). *Türk Romanının Oluşumu Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ayan, H. (1993). "Cevrî İbrahim Çelebi", *İslâm Ansiklopedisi*. C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ayvazoğlu, B. (2006). *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bilgin, N. (1991). *Eşya ve İnsan*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Göka, E. (2013). Türklerin Psikolojisi Nasıl Analiz Edilir? *Kurgan Edebiyat Kültür*, Yıl: 2, S. 11.
- Göktürk, H. İ. (1987). *Mithat Cemal Kuntay*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Naci, F. (2007). *Yüzyılın Yüz Türk Romanı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ozansoy, H. F. (1967). *Edebiyatçılar Geçiyor*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Pamuk, O. (2011). *Saf ve Düşünceli Romancı*. İstanbul: İletişim Yayınları.